

ב"ה

תשרי ה'תשפ"ב כהלכתו

המדריך
ליזם
הכופרים
הלכות ומנהגי חב"ד

- תדפיס -

יוצא לאור
על ידי 'מוקד הלכה' ומכון 'הבינני'
בפיקוח בית דין רבני חב"ד

פתח דבר

בהמשך למדריך המקיף לראש השנה שיצא לקראת ימי ראש השנה, אנו מוציאים ב"ה את המדריך ליום הכיפורים ובו הלכות ומנהגי חב"ד בצורה מקיפה ואיכותית.

אכן, בדורנו זה התברכנו בריבוי ספרי הלכה ומלקטים שונים בהלכות המועדים, אך למרות זאת, ובמידה מסוימת בגלל הריבוי הנ"ל, עלה הצורך והבקשה למדריך אחד מקיף, מתמצית ומוסמך, בו יפורטו כל ההלכות הנוגעות למעשה יחד עם מנהגי חב"ד לפרטיהם, דבר דבור על אופניו, בתוספת מראי מקומות וציטוטים. ואכן במדריך מקיף זה - שנערך בדקדוק רב - נעשה מאמץ מיוחד לברר וללבן כל הלכה ומנהג לאחר היועצות בגאונים החסידיים חברי בית-דין רבני חב"ד בארה"ק וחשובי רבני אנ"ש שליט"א, למען תצא מתחת ידינו הלכה ברורה, בשפה בהירה ובדרך קצרה באופן הראוי.

המדריך מלוקט מדברי הפוסקים עד לאחרוני זמננו, והמובא בכתבי רבותינו נשיאנו בעניינים אלו וע"פ הפסיקה המקובלת בין רבני חב"ד, ובהכנתו נעזרנו לא מעט בליקוטים שונים שנערכו עם השנים ובביאורי ההלכות שבהם ועל כל המלקטים תבוא ברכה. תודתנו נתונה לרבנים המגיהים שהואילו בטובם והשקיעו מזמנם להגיה וללבן שאלות רבות שעלו במשך עריכת המדריך.

מעלה נוספת במדריך שלפנינו, באשר הוא מבוסס במידה רבה על המענה שניתן ע"י הרבנים שליט"א לשאלות הרבות שהופנו למוקד ההלכה שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק, שמאז הקמתו לפני כשלוש שנים כבר הופנו אליו עשרות אלפי שאלות מקהל חסידי חב"ד מכל רחבי תבל, ובעזרת העיון במאגר השו"ת הרחב שנערם במערכת המוקד, יכולים היינו לתת במדריך זה את תשומת הלב לשאלות בהם נתקלים בפועל ושהיו זקוקים עוד לברור ולליבון.

וזאת למודעי אשר מדריך זה (היוצא במהדורה ראשונה) הינו תדפיס בלבד, ועל כן בקשתנו שטוחה בפני הקוראים שיחי' אשר כל מי שיש בידו הערה/הארה/הוספה ישלחו אלינו למען נוכל לתקנם במהדורות הבאות, לתועלת הרבים.

מדריך זה יוצא ע"י 'מוקד הלכה' ו'מכון הבינני' שהוקמו על ידי ובתמיכת בית הדין וזאת על מנת להרים את קרן התורה וההלכה בקרב אנ"ש לאור הצמא הגדול בציבור. 'מוקד הלכה' מזה כשלוש שנים מעניק לציבור אנ"ש מענה הלכתי מכלל רבני קהילות חב"ד באה"ק במגוון דרכי התקשורת ובהשתתפותם ובפיקוחם של הרבנים חברי בית הדין שליט"א, ומכון 'הבינני', מציע לציבור אנ"ש תכניות ומסלולי לימוד בהלכה והסמכה לרבנות בתחומים שונים, באופן מקצועי ושווה לכל נפש.

אנו תקווה שהלימוד במדריך אכן יסייע לכאו"א מאנ"ש שי' להתכונן כראוי לחגים בלימוד הלכותיהם ומנהגים ובעיקר - בקיומם בפועל, אשר המעשה הוא העיקר, ובזכות לימוד ההלכות שבתורה נזכה במהרה לקיים את כלל הלכות תורתנו הק' בשלימות - בגאולה האמיתית והשלימה, תיכף ומיד ממש.

בברכת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה

'מוקד הלכה' מכון 'הבינני'
שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק ת"ו

המדריך ליום הכיפורים הלכות ומנהגי חב"ד

חברי ב"ד רבני חב"ד באה"ק:

הרב יצחק יהודא ירוסלבסקי - מזכיר בית הדין

הרב מנחם מענדל גלובובסקי - סגן מזכיר

הרב אליהו יוחנן גוראריה

הרב משה הבלין

הרב יוסף הכט

הרב אברהם מיכאל הלפרין

הרב ישראל יוסף הכהן הנדל

הגהה:

הרב מנחם מענדל גלובובסקי

רב קהילת חב"ד רחובות וסגן מזכיר ב"ד רבני חב"ד

הרב משה הבלין

רב הערים קרית גת ושרדות וחבר ב"ד רבני חב"ד

הרב חיים קיז'נר

רב קהילת חב"ד ודיין בביה"ד עמנואל

הרב בנימין קופרמן

רב ביהכ"נס הגדול רמת גן ודיין בב"ד רבני חב"ד

הרב חיים הלל רסקין

רב קהילת חב"ד מרכז פתח תקווה

עריכה:

הרב מנחם מענדל והבה

ראש כולל ובית הוראה 'תורה שלמה' ירושלים

סייע בעריכה:

הרב אלימלך פרקש

משפיע בישיבה גדולה 'תורת אמת' ירושלים

ניהול ומערכת:

הרב שמואל גלובובסקי

הרב יצחק שלמה קרביצקי

לתגובות והערות:

Halacha144@gmail.com

עימוד ועיצוב:

y.w. graphicdesign

© כל הזכויות שמורות

לעילוי נשמת

הרה"ח התמים

ר' זלמן מרדכי ע"ה

בן הרה"ח הרה"ג ר' אליהו זבקה ע"ה

לוי

נלב"ע ט"ז תשרי ה'תשס"ז

ת.נ.צ.ב.ה

הדפסת המדריך לזכות

יהושע בן חיה רייזל וזוגתו חיה אלישבע בת שרה

חיה רייזל בת פסיה, יחיאל מיכאל בן דינה רבקה

שטרנה שרה בת דינה רבקה, שיינא בת דינה רבקה

לחתימה וגמר חתימה טובה לשנה טובה ומתוקה

ולמילוי משאלות ליבם לטובה בטוב הנראה והנגלה

א. ליל ערב יום-הכיפורים

תחנון

- א. מערב יום-הכיפורים ועד אחר ב' דראש חודש מרחשון אין אומרים תחנון.¹
- ב. בקריאת-שמע-שעל-המטה בליל ערב יום-הכיפורים אין אומרים תחנון.²

ב. כפרות

זמנו

- א. בערב יום-הכיפורים באשמורת הבוקר³ נוהגים לערוך את סדר הכפרות ולשחוט תרנגול לכפרה.⁴
- ב. אם אינו יכול לקיים מנהג הכפרות באשמורת הבוקר של ערב יום-הכיפורים - יכול לקיימו בכל עשרת ימי תשובה, שכולם חשובים ימי כפרה וריצוי.⁵
- ג. יש נוהגים לטבול במקוה לפני כפרות.⁶

הכפרה

- ד. נהגו לקיים המנהג בתרנגולים לבנים, אך אין לחזור אחריהם במיוחד.⁷
- ה. לוקחים תרנגולים לכל אחד מבני הבית - זכר לזכר ונקבה לנקבה, ואין מצרפים כמה אנשים לכפרה בתרנגול אחד.⁸
- ו. עיקר מנהג הכפרות הוא בתרנגול, אך אם אי אפשר לו לעשות כן - ניתן לקיים המנהג בשאר עופות (הראויים לשחיטה) ואפילו דגים (חיים), אך לא בבהמות ועופות הראויות להקרבה בבית-המקדש, משום שנראה כמקריב קדשים בחוץ.¹⁰

אם אינו יכול לעשות גם בשאר בעלי-חיים - יקיים המנהג בכסף.¹¹ וכתבו הפוסקים שראוי ליתן סכום כדמי עוף¹², ובנוסח הכפרות יאמר "אלו המעות תלכנה לצדקה".¹³

כפרות למעוברת

- ז. אשה מעוברת לוקחת שלשה תרנגולים, שתי נקבות - אחת עבורה ואחת נוספת שמא העובר נקבה, וכן תרנגול זכר, שמא העובר זכר.¹⁴

ח. את שלושת התרנגולים ניתן לסוכב מעל ראש המעוברת בזה אחר זה, ואין צריך לסוכבם בבת אחת.¹⁵

ט. באם יודעת בוודאות¹⁶ את מין העובר - יכולה לסמוך על כך ולקחת רק שני תרנגולים, אחד לה והשני בהתאם למין העובר.¹⁷

י. גם אשה מעוברת שיודעת שתאומים בבטנה - נראה שלמעשה לוקחת רק שלשה תרנגולים.¹⁸

יא. 'מעוברת' נקראת כך לענין זה מזמן שעברו ארבעים יום מתחילת ההריון.¹⁹

יב. לפני החודש החמישי, יש להשתדל לכתחילה לעשות את הכפרות למעוברת בצינעא, כדי שלא יתפרסם ההריון, אך גם באם קשה הדבר אין משנים מן המנהג ועושים את הכפרות בשלשה תרנגולים.²⁰

יג. אם מאיזו סיבה עושה כפרות על כסף - צריכה ליתן סכום כסף נוסף רק עבור עובר אחד (ולא עבור שניים), כפשוטו.²¹

סדר הכפרות

יד. יש נוהגים לסמוך ידיהם על התרנגול לפני הכפרה.²²

טו. נוסח הכפרות - ככסידור אדמו"ר הזקן: אומרים "בני אדם" עד "ולשלום" שלש פעמים, ובכל פעם, באמירת "זה חליפתי וכו'" מסוכב התרנגול מעל ראשו שלש פעמים, סך הכל מסוכב תשע פעמים.²³

טז. יש שכתבו שנוסח הכפרות למעוברת הוא: "אלו חליפתי וכו' אלו התרנגולים ילך למיתה ואני אלך לחיים טובים וכו'".²⁴ ויש שכתבו לומר בנוסח המקובל בעולם: "אלו חליפתנו" וכו'.²⁵

יז. כשמסוכב על ראש אדם אחר שאינו יכול לדבר, כתינוק שאינו מדבר או חולה וכו' - אומר "זה חליפתך" וכו'.²⁶

יח. המסוכב את תרנגול הכפרות גם עבור בני ביתו או אחרים

הכפרות למעוברת.

באם בינתיים נולד התינוק אחר הכפרות - י"א שצריכים לעשות כפרה נוספת עבורו, שלא מועילה לו הכפרה שעשתה עבורו בהיותו עובר (ראה הלכות ומנהגי חב"ד שם הע' 206).

15. ש"ת אז נדברו ח"א סי' מו. נטעי גבריאל, הל' יום-הכיפורים, פ"י ס"ד. ועוד.

16. למעט בתקופה הראשונה להריון, שעדיין לא ידוע בוודאות מין העובר.

17. שכן ההנהגה לקחת ג' תרנגולים הוא "בשביל ספק הולד", כלשון אדה"ו בסידורו, והלא כן אין ספק. וכ"כ בשו"ת קנה בשם חלק ב סימן כ. תורת היולדת פמ"ט הע' י. ועוד.

יש המורים שמכל מקום לוקחת שלשה תרנגולים, כפי המנהג - ראה נטעי גבריאל, הל' יום-הכיפורים פ"י הע' ה, משום שאינו בירור גמור. ויש שכתבו שיש לעשות כן כדי שלא לשנות המנהג (הגרמ"ש אשכנזי ע"ה במדור 'שואלים את הרב' בבטאון 'הכפר של הרב' גל' 22).

18. עיין לקוטי שיחות שם הערה 36.

19. ראה נטעי גבריאל שם ס"ג ובהערה שם. אוצר הברית פ"א סוף סי' ב. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 40 הע' 205 (ושם, שקודם לכן תפדה בצדקה). לוח יומי הלכה למעשה (בריון).

והגרמ"ש אשכנזי ע"ה כתב (שם), שנחשבת 'מעוברת' כבר משעה שיודעת על ההריון, אף בתוך ארבעים יום ראשונים.

20. ראה חוסן ישועות, הנהגות היולדת, ע' פט.

21. כף החיים סי' תרה סק"ג.

22. שו"ע אדה"ו שם ס"א.

בשער הכולל פמ"ד אות ב כתב שנראה שאין מנהגו כן מדלא הביא למנהג זה בסידור. אך בתורת מנחם - רשימת היומן ע' רסח מובא מנהג כ"ק אדמו"ר נ"ע שהיה סומך ב' ידיו על התרנגול. וע"ע הנהגות לסידור רבינו זקוק ע' נט. סידור רבינו זקוק עם ציונים מקורות והערות סדר כפרות הע' 11.

23. ספר המנהגים ע' 58. וראה שער הכולל שם.

24. במחזוריים של העולם מובא הנוסח למעוברת: "אלו חליפתנו" וכו', אבל מדברי כ"ק אדמו"ר בינקותו ע"ה, אשר שאל מכ"ק אדמו"ר בטעם עשיית הכפרות לעובר במעי אמו, דמה חסא? והשיבו כ"ק אדמו"ר, שיש בזה שני טעמים: (א) מחמת גלגול, כי אם היא מעוברת עכשיו ביום כיפור תלד הולד בשנה זו, וילדים מתים בעוון הוריהם, לפיכך עושים כפרה בשבילי". משמע שיש כאן גם כפרה להעובר ולא רק להאם. אולם כאמור (בהערה הקודמת), בשיחה המוגהת שבלקוטי שיחות (שהיא גם משנה אחרונה לגבי מענה זה, שניתן לפני שנת תשכ"ה, ואילו הליקוט הנ"ל הוא משנת תשמ"א) לא משמע כן. מאידך, יש שאכן דעתם לומר הנוסח שבעולם: "אלו חליפתנו" וכו' - ראה לוח יומי הלכה למעשה (בריון).

25. דהנה בספר מנוחת אליהו (להמוכר ר' אלי קווינט ע"ה) ע' פח, כתב בשם המוכר הרב ניסן מינדל ע"ה, אשר שאל מכ"ק אדמו"ר בטעם עשיית הכפרות לעובר במעי אמו, דמה חסא? והשיבו כ"ק אדמו"ר, שיש בזה שני טעמים: (א) מחמת גלגול, כי אם היא מעוברת עכשיו ביום כיפור תלד הולד בשנה זו, וילדים מתים בעוון הוריהם, לפיכך עושים כפרה בשבילי". משמע שיש כאן גם כפרה להעובר ולא רק להאם. אולם כאמור (בהערה הקודמת), בשיחה המוגהת שבלקוטי שיחות (שהיא גם משנה אחרונה לגבי מענה זה, שניתן לפני שנת תשכ"ה, ואילו הליקוט הנ"ל הוא משנת תשמ"א) לא משמע כן. מאידך, יש שאכן דעתם לומר הנוסח שבעולם: "אלו חליפתנו" וכו' - ראה לוח יומי הלכה למעשה (בריון).

26. מטה אפרים סי' תרה סק"ג. וראה גם נטעי גבריאל שם פ"א ס"ט.

מת התרנגול או נטרף

כט. אם מת התרנגול מכל סיבה שהיא לפני השחיטה - צריך כפרה אחרת ולחזור על סדר הכפרות⁴³.

ל. אם היה פגם בשחיטת הכפרות - צריך כפרה אחרת, אך אם נשחט כראוי, אף אם העוף נטרף - אין צריך כפרה אחרת⁴⁴.

לא. אם טעה במין התרנגול - אינו צריך לחזור ולעשות שוב כפרות על המין הנכון⁴⁵.

ג. מנהגי ערב יום הכיפורים

תפילת שחרית

א. קודם שחרית נהגו רבותינו נשיאינו ללבוש בגדי שבת⁴⁶.

ב. יש להקפיד להתפלל תפילה זו בציבור⁴⁷.

ג. אין מאריכים בתפילה זו⁴⁸.

ד. אין אומרים: "מזמור לתודה", תחנון, "למנצח יענך" ו"אבינו מלכנו"⁴⁹.

ה. גם כאשר חל יום יום-הכיפורים בשבת אין אומרים "אבינו מלכנו" בשחרית של ערב יום-הכיפורים⁵¹.

ביקור הקברים

ו. לפועל לא נהוג בין אנשי הלכת לקברי אבות וקברי צדיקים ביום זה⁵².

"לעקאח"

ז. נוהגים לבקש עוגת "לעקאח" (מיני מזונות - עוגת דבש⁵³) ומקפידים גם לאכול ממנו⁵⁴.

ח. כ"ק אדמו"ר היה מחלק את ה"לעקאח" כשהוא לבוש בבגד משי וחגור באבנט, ומברך כל אחד בברכת "שנה טובה ומתוקה"⁵⁵.

ד. מצות אכילה

א. ערב יום-הכיפורים אסור בתענית⁵⁶.

- יקדים לעשות את הכפרות לעצמו תחילה ואחר כך יעשה עבור אחרים. אך אם אינו רוצה לעשות הכפרות כעת, וכגון שבני ביתו עושים בעשרת ימי תשובה והוא עושה באשמורת הבוקר דערב יום-הכיפורים, או בכל צורך אחר - יכול לעשות להם תחילה²⁷.

יט. יש הנוהגים לקיים בתרנגול הכפרות - אחר אמירת נוסח הכפרות - כעין ד' מיתות בית-דין²⁸.

שחיטת הכפרה

כ. לאחר אמירת הנוסח שוחטים את תרנגול הכפרות, ונהגו לשלם לשוחט עבור טרחתו²⁹.

כא. יש להשתדל להביא את הכפרות לשחיטה מיד לאחר עשיית סדר הכפרות, אבל אין זה מעכב³⁰.

כב. כיוסי הדם: מכינים עפר תיחוח לפני השחיטה כדי שישפך עליו הדם³¹.

כג. המהדרים מכסים הדם בעצמם. אכן, כיוסי הדם היא מצוותו של השוחט, ועל כן הרוצה להדר ולקיימה בעצמו - עליו לבקש את רשות השוחט³².

כד. מברכים "על כיוסי הדם בפעם הראשונה"³³. ואין מברכים "שהחיינו" על מצות כיוסי הדם, אף לא בפעם הראשונה³⁴.

כה. את כיוסי הדם עושים ביד או בכלי וכיו"ב, אך לא בדרך בזיון (ברגל וכיו"ב)³⁵.

כו. אין צריכים לבדוק הסכין אחר שחיטת הכפרה לפני כיוסי הדם³⁶, ויש חולקים, שאם לא בדק הסכין אין לברך על כיוסי הדם³⁷. ומכל מקום צריך להמתין שהשוחט יבדוק סימני העוף לוודא שלא התנבל בשחיטה קודם לכיוסי הדם³⁸.

פדיון כפרות

כז. לאחר השחיטה טוב לתת את דמי הכפרה (שווי עלות התרנגול) לעניים והוא המכונה 'פדיון כפרות'. וראוי לתת את דמי פדיון הכפרות לעניים בו ביום³⁹, ועכ"פ בהקדם האפשרי⁴⁰.

כח. מוטב שלא ליתן העופות עצמן, כדי שלא לבייש את העניים⁴¹, וכן מחמת הצורך בידע ההלכתי בהכשרת העופות לאכילה (אלא אם כן מדובר בעניים היודעים את סדר ההכשרה או שיכול ללמדם, וכן כאשר העופות הולכים לנזקקים ככתי תמחוי או ישיבות וכיו"ב)⁴².

27. ע"פ מטה אפרים שם ס"ק.

28. מטה אפרים ס"ק תרד ס"ה. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' ק"ו, ושם מפרט: "לדרוך עליו מעט - כנגד סקילה, לגעת קלות בצאורו - כנגד חניקה, לשרוף מעט מנוצותיו - כנגד שריפה (והשחיטה - כנגד הרג)".

29. ראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קעז. תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסז. התקשרות גל' א"ג ע' 15. ובכ"מ.

30. ראה מטה אפרים ס"ק תרה ס"ק. נטעי גבריאל שם פ"ב ס"ד.

31. שו"ע י"ד ס"י כח ס"ה. מטה אפרים שם ס"ח.

32. ראה טשו"ע י"ד ריש ס"י כח.

33. הדלי"ת בפתח והבי"ת בסגול - ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 41 ובהע' 210. מטה אפרים ס"י תרד-ה ס"ח. וראה גם מחזיק ברכה י"ד ס"י כח ס"ב.

34. שו"ע אדה"ו א"ח ס"י כב ק"א ס"א. וראה לקוטי שיחות ח"א ס"ו ע' 288.

35. שו"ע י"ד ס"י כח ס"ה ובנו"כ שם. מטה אפרים שם.

36. כך משמע במטה אפרים שם.

37. מכוזב בשו"ע שם ס"ט.

38. שו"ע שם.

39. שו"ע אדה"ו ס"י תרה ס"ז מובא שאת הכבד המעי וכליות העופות נהגו להשליך על הגגות, לאכילת בעלי-חיים, "לפי שראוי לרחם על הבריות ביום זה, כדי שירחמו עלינו מן השמים".

וראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסח.

39. שו"ע אדה"ו שם ס"ה.

40. שו"ע אדה"ו שם ס"ד. וראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסח.

41. שו"ע אדה"ו שם.

42. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 41.

ומובן שבאם תרנגול הכפרה עצמו נמסר לעניים וכיו"ב - אין צריך לתת את שווי לצדקה.

43. כן מובן מהמובא להלן בהערה הבאה, שכן עיקר הכפרה הוא בשחיטה ופשוט שאם לא נשחט צריך כפרה אחרת.

44. שער-הכולל שם. וראה נטעי גבריאל שם פ"ג ס"ד. וש"נ.

45. אשל אברהם (בוטשאטש) תנינא ס"י תרה.

46. תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסח. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קעז.

גם מי שלא לובש בגדי שבת משחרית, ילבש עכ"פ לתפלת המנחה - ראה מטה אפרים ס"י תרד ס"א.

47. כן נהגו רבותינו נשיאינו - ראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קעט. וש"נ.

48. קובץ ליובאוויטש גל' 5 ע' 71. וע"ע אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קפ. וש"נ.

49. סידור אדה"ו.

50. שו"ע אדה"ו ס"י תרד ס"ז.

51. לוח כולל חב"ד, לפי שו"ע אדה"ו שם. וכ"כ בשבט המועדים פכ"ב ס"א. התקשרות גל' א"ג ע' 15.

אכן, בהתקשרות שם הביא מספר זכרון - דברי שלום ע' לח, שבשנת תשל"ד אמרו "אבינו מלכנו" בבית-חיינו בערב יום-הכיפורים שחל בשבת, אך ציין שזו הפעם היחידה שעשו כן. ע"ש.

ומ"ש באוצר מנהגי חב"ד שם ס"ו ע' קעט: "כשחל יום-הכיפורים בשבת-קודש אומרים 'אבינו מלכנו' בשחרית ערב יום-הכיפורים" - כבר כתב בשיעורי הלכה למעשה ח"א ס"י ענ א' גת שהוא טעות-הדפוס, וצ"ל שאין אומרים, וכדמוכח גם מהמשך לשונו שם: "זאת לא כמנהג הי"ש מקומות" שבשו"ע אדמו"ר". ומנהג הי"ש מקומות" הוא אכן לומר "אבינו מלכנו" כשחל יום-הכיפורים בשבת, ומנהגנו אינו כן.

52. ראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קפד, ושם, שברוב השנים לא הלך כ"ק אדמו"ר לאוהל הק' בערב יום-הכיפורים.

אמנם אם יש חשש פירוד הלכות מצד משפחתו וכיו"ב על שלא הולך לקברים עמם - כמובן שיכול ללכת, ובפרט שבשו"ע אדה"ו ס"י תרה ס"ה כתב בענין ההליכה לקברים ש"מנהג יפה" הוא.

53. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ האזינו תש"ג (ספר השיחות תש"ג ח"א ע' 24), שזה קשור עם פנימיות-התורה, שנמשלה לדבש, וכן ה"לעקאח" שחילק כ"ק אדמו"ר במשך כל השנים היה עוגת דבש.

54. ספר המנהגים ע' 58. וראה בהרחבה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קפא ואילך. וש"נ.

55. הנהגת כ"ק אדמו"ר - ספר המנהגים שם.

56. שו"ע אדה"ו ס"י תרד ס"א.

האנשים עמם בא במגע ביום-יום, ובפרט בעל מאשתו ואשה מבעלה, הוריו ומשפחתו, עמיתיו לעבודה וכו'.⁷⁵

ב. המוחל לא יהיה אכזרי מלמחול, אלא אם כן חושש שמחמת המחילה עצמה - יוזק. או שבקשת המחילה היא על הוצאת שם רע (היינו שקר), שעליה אינו חייב למחול. ומכל מקום, מידת ענווה היא למחול אפילו במוציא שם רע.⁷⁶

1. מלקות

א. קודם הטבילה שלפני תפלת מנחה נוהגים לקבל ל"ט מלקות.⁷⁷

ב. המלקות הינן ע"י רצועה של עור עגל.⁷⁸ אכן מנהג העולם להשתמש בכל רצועת עור שהיא, כגון חגורה וכיו"ב.

ג. אין לבן להלקות את אביו, אלא אם אין שם אדם אחר ואביו מבקש ממנו להלקותו.⁷⁹

ד. בעת שמלקין, הלוקה והמלקה יאמרו שניהם ג' פעמים את הפסוק "והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו" (שיש בו י"ג תיבות ובג' פעמים נמצא ל"ט תיבות כנגד ל"ט מלקות).⁸⁰

ה. סדר ההלקאה: תחילה על כתף ימין, כתף שמאל, תחתיהם באמצע, ובכל הלקאה אומרים תיבה אחת מ"והוא רחום".⁸¹

ו. הלוקה יהיה מוטה, אחוריו לדרום ופניו לצפון, להזכיר שרוב חטאי האדם הינם חטאי ממון, ובממון כתיב⁸² "מצפון זהב יאתה".⁸³

2. טבילה במקווה

א. מלבד הטבילה קודם שחרית, טובלים גם קודם תפלת מנחה, אחר מלקות⁸⁴, כדי להתוודות במנחה בטהרה.⁸⁵ טבילה זו היא הטבילה העיקרית של ערב יום-הכיפורים.⁸⁶

ב. בטבילה שלפני תפלת המנחה טובלים שלש פעמים, כיון שטעם טבילה זו משום תשובה, כגר המתגייר.⁸⁷

ג. הואיל וטבילה זו חמורה היא משאר טבילות שטובלים הגברים, מהדרים לבדוק השערות והגוף מחציצה, ובכלל זה לגזוז ציפורני ידיו ורגליו.

ד. ולפי שהמנהג הוא שלא לגזוז ציפורני ידיו ורגליו ביום אחד - צריך לגזוז ציפורני רגליו ביום הקודם, ואם שכח לעשות כן - יסתפק בניקוי הציפורניים בלבד.⁸⁸

ה. מי שאין לו מקוה טהרה, ישפוך על כל גופו תשעה קבין מים

ב. מצוה לאכול בערב יום-הכיפורים⁵⁷, ומרבים באכילה ושתיה כשיעור שני ימים - ערב יום-הכיפורים ויום-הכיפורים⁵⁸, ו"כל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי"⁵⁹.

ג. הואיל והאכילה היא מצוה בפני עצמה, גם מי שאינו חייב בצום, כגון חולה שיש בו סכנה וכיו"ב, מצוה שיאכל בערב יום-הכיפורים.⁶⁰

ד. גם הנשים חייבות במצוה זו⁶¹, וכן יש לחנך גם את הקטנים באכילת סעודות אלול.⁶²

ה. ביום זה אוכלים לפחות שתי סעודות עם פת.⁶³

ו. הסעודה הראשונה של ערב יום-הכיפורים אצל כ"ק אדמו"ר הרשב"ב היתה סעודת יום-טוב והסתיימה לפני חצות היום.⁶⁴

ז. טובלים פרוסת 'המוציא' בדבש בערב יום-הכיפורים ובמוציא יום-הכיפורים⁶⁵, אך על השולחן יהיה גם מלח.⁶⁶

ח. נהוג לאכול 'קרעפכין' [כיסני בצק ממולאים בבשר]⁶⁷ בערב יום-הכיפורים.⁶⁸

ט. ביום זה אוכלים מאכלים הקלים לעיכול, כגון בשר עופות ודגים, אך אין אוכלים בשר בקר, וגברים לא יאכלו שום וביצים.⁶⁹

י. מאכלי חלב ותבלינים חריפים, אפשר לאכול בסעודת הבוקר אך לא בסעודה מפסקת.⁷⁰

יא. נוהגים לאכול מרק ג' פעמים בערב יום-הכיפורים, ויכול לאכול כף אחת מהמרק ולמלא מעט את הקערה וכו' ולעשות כן ג' פעמים, לצאת ידי המנהג.⁷¹

יב. אף הנוהגים במשך השנה לאכול ביד ימין בלבד, בערב יום-הכיפורים אוכלים בשני הידיים.⁷²

יג. אין מניעה לקחת בערב יום-הכיפורים גלולות המעניקות תחושת שובע המקילות על הצום, ואין זה בסתירה למצות העינוי ביום זה.⁷³

ה. בקשת מחילה

א. "עבירות שבין אדם לחבירו אין יום-הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו"⁷⁴, ולכן היודע שיש לו דין ודברים עם חבירו - ילך לרצות את חברו, וכן יבקש אדם את סליחתם של

57. ראה שו"ע אדה"ז שם וס' תרח ס"א. וראה בלבוש ס' תרח ס"א אם הוא מ"ע של תורה או מדרבנן.

58. שו"ע אדה"ז ס' תרח שם במוסגר. סידור אדה"ז.

59. יומא פא, ב. הובא בשו"ע אדה"ז ס' תרח שם.

60. ראה שדי חמד מערכת יוה"כ פ' א אות ג. נטעי גבריאל, הל' יום-הכיפורים, פט"ו ס"ח ובהערה שם. קובץ הערות וביאורים גל' תתד ע' 65 ואילך.

61. שהרי חייבות בעינוי דיוה"כ פ' - ראה שדי חמד שם אות ה. מקראי קודש ימים נוראים ס' לו. הגרמ"ש אשכנזי ע"ה בבטאון הכפר של הרבי גל' 22 הע' 69 גם בשיטת אדה"ז.

62. שהרי זו מצוה בפני עצמה, כנ"ל בפנים. וכ"כ הגרמ"ש אשכנזי ע"ה (שם).

63. שדי חמד שם. לקוטי שיחות חל"ט ע' 363. וכן משמעות אדה"ז בס' תרח ס"א ובס' תרח שם, שיש לאכול סעודה מלבד סעודה המפסקת, ופשטות הלשון סעודה היינו סעודת פת.

64. ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסח. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קפה ואילך.

65. היום יום ח"ב, מרשימות כ"ק אדמו"ר.

66. שו"ע אדה"ז ס' קסז ס"ח.

67. ע"פ פנימיות הענינים צריך שיהיה עם בשר בהמה, ואין בכך בעיה, כיון שהוא מועט ומכוסה (ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 43 הע' 229), אך אפשר גם לעשותו עם בשר עוף.

68. ספר המנהגים ע' 58.

69. שו"ע אדה"ז ס' תרח שם.

70. שם.

71. ראה ספר השיחות תרצ"ז ע' 156. שיחת ש"פ קרושים, מבה"ח אייר, תשי"ז (תורת מנחם ח"ט ע' 354). המלך במסביבו ח"א ע' רסה.

72. לקוטי שיחות חכ"ט ע' 319. הנהגת אדה"ז בבית רבי ח"א ע' 178. המלך במסביבו ח"ב ע' קיב-ג.

73. ראה שדי חמד מע' יוה"כ פ' א אות יח. אגרות קודש ח"ח ע' תע.

74. יומא פא, א.

- קריאת שמע ועונה "קדוש . . ברוך . . ימלוך" וכן "אמן יהא שמיה רבה" ואמן של "דאמין בעלמא" ו"מודים אנחנו לך" ו"ברכו"¹⁰⁶.
- ה. מי שעקר רגליו ונזכר שלא אמר וידוי - אומר כשנזכר ואינו צריך לחזור ולהתפלל¹⁰⁷.
- ו. מי שטעה בתפילתו באופן שצריך לחזור ולהתפלל, כגון שאמר 'הא-ל הקדוש' אינו צריך לחזור ולומר שוב וידוי¹⁰⁸.

1. סעודה מפסקת

- א. מותר לאכול דגים גם בסעודה-מפסקת¹⁰⁹.
- ב. בסעודה המפסקת אוכלים את המאכלים ללא מלח¹¹⁰. אך ניתן להוסיף מעט מלח למאכל¹¹¹.
- ג. בסעודה זו אין אוכלים מאכלי חלב ותבלינים חריפים¹¹².
- ד. מפסיקים לאכול סעודה המפסקת מבעוד יום¹¹³. ונוהגים להפסיק לפני זמן הדלקת נרות¹¹⁴.
- ה. הרוצה לאכול ולשתות לאחר ברכת המזון של סעודה המפסקת, טוב שיתנה בפירוש לפני ברכת-המזון שיהא רשאי לאכול ולשתות לאחר הסעודה. אך גם אם לא התנה - רשאי לאכול¹¹⁵.

יא. בטרם התקדש היום

ברכת הבנים

- א. לאחר סעודה מפסקת קודם ההליכה לבית הכנסת ל"כל נדרי" מברכים את הבנים והבנות וכו'¹¹⁶.
- ב. זמנה של ברכת הבנים הוא כאמור אחר סעודה מפסקת, אמנם במידת הצורך אפשר גם לפניה¹¹⁷.
- ג. מברכים את הבנים כאשר כבר לבושים ב'קיסל' ועטופים בטלית¹¹⁸, הידיים על ראש המתברך¹¹⁹ ובנוסף "ברכת כהנים" ("מ'וידבר" עד "ואני אברכם")¹²⁰.
- ד. כ"ק אדמו"ר הרשב"ה היה מברך את נכדו כשידיו למעלה מראשה של כל אחת ואחת¹²¹.

הדלקת-נרות

(זמני ההדלקה: ירושלים 18:05, תל אביב 18:25, חיפה 18:16, באר שבע 18:27)

106. לפי ש"ע אדה"ז סי' קכד ס"א שמפסיקים בתחנונים שאחר יהיו לרצון כמו בברכות ק"ש ולדברים אלו מפסיקים בברכות ק"ש, כמו בא בסידור.
107. ראה הליכות שלמה פי"ז סט"ו. בנתיבות התפלה פכ"א ס"ד.
108. כי מאחר והיודי נאמר לאחר "יהיו לרצון" הוא בא כהמשך לתפילה ולא כחלק ממנה, ולכן אין צריך לחזור על זה שוב - ראה שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' עג. וכן פסק הגר"ש אויערבך ע"ה (הובא ב'מחזור המפורש' ליוה"כ"פ). וראה גם הליכות שלמה שבערה הקודמת. וכ"כ הגרמ"ש אשכנזי ע"ה (שם הע' 97).
109. ראה בדברי הגרמ"ש אשכנזי ע"ה שם הע' 65, שמלשון אדה"ז בס' תרח שם שכתב שצריכים לאכול דברים קלים "אפילו בסעודת שחרית, כגון בשר עופות ודגים", ומשמע שבסעודה שניה זה גם מותר ולא כהנהגים להחמיר (מטה אפרים סי' תרח סק"א. קיצושו"ע סי' קלא סי"ב. ועוד) שלא לאכול דגים בסעודה מפסקת.
110. ספר השיחות תרצ"ז ע' 157. וש"נ דיש בזה כמה טעמים.
111. ע"פ המובא בקובץ בקדוש פנימה ע' 21 בשם המשב"ק הרב ש"ב גאנבורג שבבית הרבי לא הקפידו בכך.
112. שו"ע אדה"ז שם סי' תרח ס"א.
113. שו"ע אדה"ז שם ס"א-ג.
114. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 45 הע' 245.
115. שו"ע אדה"ז שם סי' תרח ס"ז.
116. מטה אפרים סי' תריט סק"ב. ספר המנהגים ע' 58.
117. המלך במסיבו ח"ב ע' קפב. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצד.
118. וראה להלן סכ"ו אם מברכים על עטיפה זו.
119. כהנהגת כ"ק אדמו"ר הרשב"ה דלהלן בפנים בסעיף הבא. וראה חקרי מנהגים או"ח סי' צב ח"ג ע' קמא).
120. כהנהגת כ"ק אדמו"ר בעת ברכת התמימים - אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצה. הלכות ומנהגי חב"ד שם בפנים. וראה גם קיצור שו"ע סי' קלא סט"ו.
121. אשכנתא דרבי ע' 93.

שאוכים מכלי⁸⁹, שהם כ-12 ליטר מים, וניתן לעשות זאת אף ע"י מקלחת, ע"י שיקלחו המים על גופו מברז העומד מעליו, מבלי שיחזיק בו, במשך 2-3 דקות, ויעמוד זקוף ויניח שתי ידיו קרוב לגופו באופן שיגיעו המים לכל גופו⁹⁰.

- ו. בנוסף לזה טובלים גם אחר סעודה מפסקת, כדי לטבול כמה שיותר סמוך ליום-הכיפורים⁹¹. אך זאת רק באם יש לו די זמן שיוכל לצאת מהמקוה קודם שקיעת החמה, שאז כבר נאסר ברחיצה ויצא שכרו בהפסדו⁹².
- ז. יש שנהגו שגם נשים נשואות טובלות בערב יום-הכיפורים לשם תשובה⁹³, אך הפנויות אינן טובלות⁹⁴.

ח. תפילת מנחה

- א. מקדימים להתפלל מנחה כדי שיהיה מספיק זמן להתפלל במתינות וכן לאכול סעודה מפסקת בזמן⁹⁵.
- ב. בתפלת מנחה לבושים בבגדי שבת⁹⁶.
- ג. מרבים היום בנתינת צדקה, ובפרט לפני תפילת מנחה⁹⁷. הבעש"ט נ"ע אמר⁹⁸ שמקול קשקוש המטבעות (כשואספים הצדקה, כנהוג) מתפרדים הקליפות.
- ד. כשחל בערב שבת אומרים "הודו" ו"פתח אליהו" לפני תפלת מנחה.
- ה. בתפילת הלחש, אחר "יהיו לרצון" הראשון, אומרים וידוי⁹⁹ ו"על חטא"¹⁰⁰. וראה להלן דיני הוידוי.
- ו. אין אומרים "אינו מלכנו"¹⁰¹.

ט. דיני הוידוי

- א. מתוודים בעמידה, ויש להיזהר שלא להישען על משהו באופן שאם ינטל הדבר עליו סומך יפול. ויש לשחות (להתכופף מעט) בעת הוידוי¹⁰².
- ב. מפסיקים קמעא במקומות המפוסקים במחזור בנקודותיים לאחריהם ("דיברנו דופי", "טפלנו שקר", "קישנו עורף")¹⁰³.
- ג. מכה באגרופו על החזה¹⁰⁴ באותיות הא"ב של "אשמנו" וגם באמירת "ואנחנו הרשענו", "סלח לנו, מחל לנו, כפר לנו" וכן באמירת כל "ועל חטא", "ועל חטאים"¹⁰⁵.
- ד. אמירת הוידוי היא לאחר "יהיו לרצון" הראשון, ולכן העומד באמצע וידוי ושמע "קדושה" - דינו כמי שנמצא בברכות

89. לשיעור הגר"ח נאה 12.4 ליטר. וי"א אף 10.8 ליטר, ואפשר להקל כדבריהם במקום הצורך (חולה ר"ל).
90. מטה אפרים שם סק"ג, וראה שם הפרטים בזה.
91. ואף שלא מועיל לטבילה כגר שנתגייר - עכ"פ יוצא ידי חובה להטעם שטבילה זו היא משום קרי. כדאיאת בשו"ע אדה"ז שם.
92. שו"ע אדה"ז סי' תרו סי"ג. וראה ספר השיחות תש"ה ע' 21. ובספר השיחות תש"ב ע' 88, שהיו תקופות בליבאוויטש שהיו טובלים כו"כ פעמים בערב יוה"כ"פ. וע"ע בהמובא באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קעת.
93. מטה אפרים סי' תריט סק"ג.
94. שו"ע אדה"ז שם סי' ת"ב.
95. אף שהזכר בשו"ע אדה"ז שם, נהגו לפעול שאינן טובלות, כיון שחששו לתקלה - ראה שו"ת מהר"ם שיק חו"ד סי' סד-ה. שדי חמד מערכת יוה"כ"פ סי' א אות ו. קצה המטה שם סק"י"ד. אבל ראה שו"ת רב פעלים ח"ד חו"ד סי' טז.
96. מטה אפרים סי' תרו סק"א.
97. שם. וראה לעיל פרק ג' סי' שרבותינו נשיאנו היו לובשים בגדי שבת כבר בשחרית.
98. מטה אפרים סי' תרו סק"ג.
99. בעל שם טוב על התורה ראש-השנה ויום-הכיפורים אות מח.
100. ראה להלן פרק ט' דיני הוידוי.
101. שו"ע אדה"ז סי' תרו ס"א-ג.
102. שם סי' תרד ס"ז.
103. שם סי' תרו ס"ז.
104. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רא.
105. ראה שו"ע אדה"ז שם. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 44.
106. ספר השיחות תש"א ע' 151. וראה גם ספר השיחות תש"ה ע' 9. המלך במסיבו ח"א ע' רמח. וע"ע אוצר מנהגי חב"ד שם.

ה. מדליקים נרות לכבוד יום-טוב¹²², ומברכים "להדליק נר של יום-הכיפורים"¹²³ ו"שהחיינו"¹²⁴. אם חל בשבת מברכים "להדליק נר של שבת ושל יום-הכיפורים"¹²⁵.

ו. מברכים על הנרות לאחר ההדלקה, כמו בשבת¹²⁶.

ז. מי שבירכה "להדליק נר של יום-טוב", אם נזכרה תוך כדי דיבור - חוזרת ואומרת "להדליק נר של יום-הכיפורים", ואם נזכרה לאחר כדי דיבור - אינה חוזרת ומברכת.

בגדי יום-הכיפורים

יח. לובשים בגדים נאים ופורסים מפה לבנה על השולחן כככל יום-טוב¹⁴⁵.

יט. לאחר הנישואין מתחילים ללבוש קיטל ביום-הכיפורים, מלבד ביום-הכיפורים הראשון שלאחר הנישואין, מאחר שכבר לבשו בחופה. אכן, במידה ומסיבה כל שהיא לא לבש קיטל בחופה, לובש קיטל גם בשנה הראשונה¹⁴⁶.

כ. גם אבל ר"ל בשנת האבלות לובש "קיטל" ביום-הכיפורים¹⁴⁷.

כא. את הקיטל לובשים על הסירטוק, ועליו לובשים האבנט¹⁴⁸.

כב. אין להיכנס עם הקיטל (וכן עם האבנט) לבית-הכיסא, כיון שהוא בגד מיוחד לתפילה¹⁴⁹.

כג. נשים אינן צריכות ללבוש בגדים לבנים¹⁵⁰.

כד. מתעטפים בטלית בכל תפלות היום¹⁵¹.

כה. נועלים נעלי בד, גומי וכל סנדל שאינו של עור¹⁵².

לבישת הקיטל והטלית

כו. לובשים הקיטל ומתעטפים בטלית, כאמור. יש להתעטף בטלית לפני השקיעה, כדי שיוכל לברך עליה, אבל אם לא התעטף בטלית עד לאחר השקיעה - מתעטף ללא ברכה¹⁵³.

תוספת יום הכיפורים

כז. תוספת יום-הכיפורים היא מן התורה¹⁵⁴, ועל כן אין להקל בה ראש ולדחות הכנסת החג עד לשקיעה, אלא לקבל על עצמו את כניסת החג ולהפסיק ממלאכה ומאכילה ושתייה ושאר עינויים מספר דקות קודם השקיעה.

הטנת מזון

כח. אין מטמינים מזון על מנת להשאירו חם ומוכן לאכילת מוצאי יום-הכיפורים וכן אין להשאיר מים חמים, אם לא לצורך קטן או חולה ר"ל שיאכלו וישתו ביום-הכיפורים עצמו¹⁵⁵.

ה. מדליקים נרות לכבוד יום-טוב¹²², ומברכים "להדליק נר של יום-הכיפורים"¹²³ ו"שהחיינו"¹²⁴. אם חל בשבת מברכים "להדליק נר של שבת ושל יום-הכיפורים"¹²⁵.

ו. מברכים על הנרות לאחר ההדלקה, כמו בשבת¹²⁶.

ז. מי שבירכה "להדליק נר של יום-טוב", אם נזכרה תוך כדי דיבור - חוזרת ואומרת "להדליק נר של יום-הכיפורים", ואם נזכרה לאחר כדי דיבור - אינה חוזרת ומברכת.

ח. בעת ברכת "שהחיינו" בהדלקת הנרות מקבלת האישה את יום-הכיפורים ואסור לה לטעום או לרחוץ לאחר מכן¹²⁸. וכן עליה להחליף נעליה לפני הדלקת הנרות¹²⁹.

ט. בשעת הצורך יכולה להתנות שאינה מקבלת על עצמה את יום-הכיפורים בהדלקה זו, אך היא או בעלה יקבלו על עצמם את יום-הכיפורים בתוך אחת-עשרה דקות¹³⁰. אכן, במקרה כזה לא תברך "שהחיינו" בשעת הדלקת-הנרות, אלא תברך עם הקהל בבית-הכנסת¹³¹.

י. מי ששכחה לברך "שהחיינו" לאחר סיום ההדלקה ולאחר שהרימה עיניה מהנרות - מברכת עם כל הקהל בבית-הכנסת¹³², ואם אינה הולכת לבית-הכנסת - תברך בשעה שמתפללת בסדר התפילה¹³³.

יא. הנרות צריכים לדלוך כשחוזרים מבית הכנסת, כדי שיוכלו ליהנות מאורן (אלא אם כן נשארים בבית ונהנים מהנרות לאחר שמחשיך)¹³⁴.

יב. משאירים אור דלוק כל הלילה בחדר בו ישנים זוג נשוי¹³⁵. ואם נכנס לחדר אור מבחוץ - די בכך¹³⁶.

יג. מורבים בנרות בבית-הכנסת¹³⁷.

יד. כל איש נשוי¹³⁸ מדליק לעצמו נר בבית-הכנסת¹³⁹, הקרוי "נר חיים" ("א לעבעדיגע ליכט")¹⁴⁰.

טו. מי שנרו כבה ביום כיפור סימן רע לו, ותקנתו היא שידליקנו שוב במוצאי יום-הכיפורים עד שיכלה, וגם שיקבל על עצמו

141. שם ס"ח.

142. שם ס"ה.

143. מטה אפרים סי' תרג סק"ח, הובא בהערה שבספר השיחות תש"ד ע' 7. וכן משמע קצת בשו"ע אדה"ז שם. אבל י"א שיש להדליק נר אחד לכל נשמה, וכדעת אליה רבה סי' תרי סק"ד. דרכי חיים ושלום סי' תשמג. ועוד. וראה לוח יומי הלכה למעשה (ברוין) הע' 16.

144. שכן, במוצאי יום-הכיפורים מברכים "בורא מאורי האש" על נר ששבת דוקא, כדלהלן בפנים. והטעם שמוטב לייחד נר נוסף לזה ולא די להשתמש בנר נשמה או בנר החיים - ראה בירורי מנהגים - מועדים ע' 134 ואילך. וש"נ.

145. שו"ע אדה"ז סי' תרי ס"ד.

146. ספר המנהגים ע' 76. שם ע' 58. וראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ה ע' פז. ח"ו ע' קעב. ח"ט ע' קצט. אוצר מנהגי חב"ד אלול תשרי ע' קצח. חקרי מנהגים אה"ע סי' קלב (ח"ד ע' רו ואילך).

ואין הבלדל אם ללבוש קיטל ממש לחופה או כל דבר אחר ששימש קיטל, כגון חולצת כ"ק אדמו"ר וכדו' (ראה אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד - מעגל החיים פכ"א ספ"ז) - חוסן ישועות, הנהגות של קדושה אחר הנישואין, פ"ג סוה"ע 3.

147. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצח.

148. כך נהג כ"ק אדמו"ר, כפי שניתן לראות במראות-קודש מערב ומוצאי יום-הכיפורים בבית-חיינו.

149. שו"ע אדה"ז סי' כא ס"ג. וראה גם הכנות לחתונה ע' 101. נטעי גבריאל, הל' יום-הכיפורים, פכ"ו הע' יח, בשם כ"ק אדמו"ר.

150. שו"ע אדה"ז סי' תרי ס"ט.

151. פסקי הסיודור אות מב. שו"ע אדה"ז סי' יח ס"ד.

152. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצו, מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שלו (לענין יום-הכיפורים), וספר המנהגים ע' 46 (לענין תשעה באב).

וראה עוד להלן פרק כד פרטי איסור גיעלת הסנדל.

153. לוח כולל חב"ד, לפי שו"ע אדה"ז סי' יח ס"ג (וראה עוד שם ס"ד), ומה שאין מברכים אחר השקיעה הוא לפי פסק אדה"ז בסידורו הל' ציצית. וראה פסקי הסיודור אות מב.

154. שו"ע אדה"ז סי' תרח ס"א.

155. שו"ע אדה"ז סי' תרט ס"א.

122. שם ס"א.

123. שם.

124. מטה אפרים סי' תריט סק"ג.

125. שו"ע אדה"ז שם סוס"ג.

126. מטה אפרים סי' תרי סק"ב.

127. כיון שגם יום-הכיפורים נקרא יום טוב, אבל אינו נקרא שבת - ראה בהמצוין בנטעי גבריאל, הל' יום-הכיפורים, פכ"ה ס"ו. לוח יומי הלכה למעשה (ברוין) על אתר.

128. מטה אפרים סי' תרי סק"ה.

129. נטעי גבריאל שם ס"ד.

130. לפי שו"ע אדה"ז סי' רסג ס"א.

131. שאם תברך "שהחיינו", הרי זה קבלת קדושת היום בפירוש, ושוב אינה יכולה לעשות תנאי נגד דריה המפורשים - ראה מטה אפרים סי' תריט סק"ו. וראה גם נטעי גבריאל שם ס"ח ובהערה שם. וש"נ. וראה גם שו"ע אדה"ז סי' תריט ס"ז: "שכיון שבירך 'שהגענו לזמן הזה' הרי קיבל עליו יום-כיפור".

132. לפי אלף למטה שם סק"ו. נטעי גבריאל שם הע' י.

133. נטעי גבריאל שם ס"י.

134. לפי שו"ע אדה"ז סי' רסג ס"ד. וראה גם נטעי גבריאל שם ס"ב.

135. ראה שו"ע אדה"ז סי' תרי ס"א. נטעי גבריאל שם הע' א.

136. נטעי גבריאל שם.

137. שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

138. אבל ראה ספר השיחות תש"ה ע' 14, שהדליקו נר עבור כל אחד ואחד מבני הבית. וראה גם בהנסמן בהערה שם. וכן משמע גם בספר השיחות תש"ד ע' 8.

139. אם הדבר מתאפשר להדליק שם, באם לא - ידליקנו בביתו.

140. שו"ע אדה"ז סי' תרי ס"ח.

משך זמן הצום

כט. צום יום-הכיפורים צריך להיות כ"ו שעות, כמנין אותיות שם הוי"ו.¹⁵⁶ ולמעשה מספיק לצום קצת יותר מכ"ה שעות.¹⁵⁷

דיני המשת העינויים (אכילה ושתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל וכו') באו באופן מפורט לאחר סדר היום של יום הכיפורים, בפרקים: כב-כה

יב.

סדר ליל יום-הכיפורים

"כל נדרי" ומעריב

א. הגם שכבר אמרו וידוי בתפילת מנחה, הנה לפני "כל נדרי" (ופרקי התהלים הנאמרים קודם לכן) יאמר כל אחד לעצמו, באם יש שהות, את נוסח הוידוי - "אשמנו" ו"על-חטא"¹⁵⁸.

ב. אין מקפידים לומר "כל נדרי" דווקא לפני השקיעה.¹⁵⁹

ג. קודם "כל נדרי" אומרים את תשעת מזמורי התהלים קטו-קכג.¹⁶⁰

ד. "כל נדרי" מוציאים לכל הפחות שלשה ספרי-תורה.¹⁶¹

ה. מצווה גדולה לקנות את החזקת הספר הראשון.¹⁶² אך אפשר למכור גם את החזקת שאר הספרים.¹⁶³

ו. פונים עם ספרי התורה למקום עמידת הש"ץ, ועומדים בסמוך לו. ואין מנהגנו להקיף את הבימה או לעמוד סמוך לבימה עם ספרי התורה.¹⁶⁴

ז. השליח-ציבור אומר הפסוקים "אור זרוע לצדיק . . . שמחו צדיקים . . . קדשו", פעם אחת ובקול רם והציבור חוזר אחריו.¹⁶⁵

ח. לאחר מכן אומר השליח-ציבור בלבד "על דעת המקום . . . בישיבה של מעלה" וכו', ואומר זאת בקול נמוך, אך באופן שהעומדים סביבו, שהם בית-דין, ישמעו.¹⁶⁶

ט. השליח-ציבור אומר "כל נדרי" ג' פעמים ובכל פעם מנביה קולו יותר.¹⁶⁷

י. גם הציבור אומרים "כל נדרי" יחד עם השליח-ציבור בקול רם מעט, באופן שישמע לעומדים בסמוך,¹⁶⁸ וגם הנשים אומרות כן.¹⁶⁹ ובפרט שאינן עושות התרת נדרים בערב ראש השנה.

יא. גם המתפלל ביחידות אומר "כל נדרי"¹⁷⁰.

יב. לאחר סיום אמירת "כל נדרי", אומר החזן ג' פעמים רצוף "ונסלח לכל עדת" וכו', ואחר כך הקהל אומרים זאת ג' פעמים רצוף. החזן אומר "סלח נא...ושם נאמר", ואחר כך אומרים הקהל ג' פעמים רצוף: "ויאמר ה' סלחתי כדבריך", ואחריהם אומר זאת החזן ג' פעמים.¹⁷¹

יג. השליח-ציבור מברך "שהחיינו" בקול רם, וכן הציבור מברך

כל אחד לעצמו ובלחש, ויזהרו לסיים קודם השליח-ציבור, כדי שיוכלו לענות אמן אחר ברכתו.¹⁷²

יד. יש להכריז בבית-הכנסת, שאלו שברכו "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות - לא יברכו עתה.¹⁷³

טו. לאחר ברכת "שהחיינו" מחזירים את ספרי-התורה לארון-הקודש וסוגרים הארון.¹⁷⁴

טז. כשחל בשבת, מתחילים "מזמור לדוד", כבכל יום-טוב שחל בשבת. באמירת "לכה דודי" אומרים "גם ברונה ובצהלה".

יז. בקריאת-שמע - וכן בכל פעם שאומרים קריאת-שמע ביום-הכיפורים - אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקול רם.¹⁷⁵

יח. דין השוכח והטועה בתפילות הימים הנוראים - ראה להלן בהרחבה פרק יג.

יט. כשחל בשבת, אחרי תפילת לחש, לפני הפיוט "יעלה תחנונינו" אומרים "ויכולו" וברכת מעין שבע, ב"מגן אבות" אומרים "המלך הקדוש", "מזמור לדוד ה' רועי" וכו' אומרים לאחר התפילה, לפני "עלינו לשבח".

אבינו מלכנו

כ. כשחל בשבת, אין אומרים אבינו מלכנו בתפילת ערבית, וכן בכל תפילות היום, מלבד לתפילת נעילה.

כא. "אבינו מלכנו" אומרים כולם יחדיו ולא פסקא אחר פסקא חזן וקהל.¹⁷⁶

כב. בבית חיינו נהוג לנגן בעת אמירת "אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה".

כג. באמירת "אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו", צריך לומר "רוע גזר" בנשימה אחת.¹⁷⁷

סיום התפילה

כד. בסיום תפילת ערבית, קודם קדיש תקבל¹⁷⁸, אומרים המזמור¹⁷⁹ "לדוד מזמור, לה' הארץ ומלוואה" וגו'. למנהגנו, אין פותחים את הארון לאמירתו, וכן אין אומרים אותו פסוק בפסוק חזן וקהל, אלא הש"ץ מתחיל אמירת הפסוק הראשון בקול, וכן מסיים בקול את הפסוקים האחרונים: "שאו שערים ראשיכם" וגו'.¹⁸⁰

כה. לאחר אמירת פסוקי "אל תירא" שאחר "עלינו לשבח" אומרים את ארבעת מזמורי התהלים: א-ד¹⁸¹, ובסיומם - קדיש יתום, ולאחר מכן האבלים אומרים את המשניות כרגיל ואומרים קדיש דרבנן.¹⁸²

סדר הלילה

כו. כ"ק אדמו"ר הנהיג לומר לאחר תפלת ערבית את כל התהילים בציבור.¹⁸³

כז. קריאת-שמע שעל המיטה - כמו בשבת ויום-טוב. "ברוך שם" וכו' - בקול רם.¹⁸⁴ אין אומרים תחנון ו"על

חטא"¹⁸⁵.

156. היום יום י' תשרי. וע"ע בהצמין באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצו.

157. דמקצת שעה כשעה - אגרות קודש ח"י ע' רצו.

158. לוח כולל-חב"ד, משו"ע אדה"ו סי' תרו ס"ב, למרות שלא נדפס במחזור. וכך נהגו רבותינו נשיאנו.

159. 'תורת מנחה - רשימת היומן' ע' רב.

160. ספר המנהגים ע' 58.

161. המלך במטיבו ח"ב ע' כא.

162. סידור אדה"ו.

163. המלך במטיבו שם ע' כב.

164. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רג.

165. שם ע' רה.

166. קובץ יגיל תורה (ני). גל' ב ע' נב בשם כ"ק אדמו"ר.

167. שו"ע אדה"ו סי' תריט ס"ד.

168. ראה שו"ע אדה"ו סי' תריט ס"ג.

169. ראה נטעי גבריאל, הל' יום-הכיפורים, פ"ח סי"ב.

170. נטעי גבריאל שם סי"ג. וש"ג.

171. ספר המנהגים ע' 63.

172. שו"ע אדה"ו שם ס"ח.

173. ספר המנהגים שם.

174. הלכו ומנהגים חב"ד שם. נטעי גבריאל שם פכ"ט ס"ט.

175. שו"ע אדה"ו שם ס"ט.

176. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קב.

177. ראה שו"ע אדה"ו סי' תקפד ס"ד.

178. סידור אדה"ו.

179. תהלים פכ"ד.

180. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' סז-ח.

181. שו"ע אדה"ו שם סי"ח. סידור אדה"ו.

182. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 48.

183. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' ריב-ג.

184. שו"ע אדה"ו שם ס"ט.

185. ספר המנהגים ע' 59.

כח. קודם השינה (לפני ברכת "המפיל") אומרים את תשעת מזמורי התהילים: קכד-קלב¹⁸⁶.

י.ג. דיני השוכה והטועה בתפילות יום-הכיפורים

"המלך הקדוש"

- א. טעה ואמר "הא-ל הקדוש" או שנסתפק אם אמר "המלך הקדוש", אם נזכר תוך כדי דיבור וחוזר ואמר "המלך הקדוש" - יצא, ואם נזכר לאחר כדי דיבור או שהתחיל ברכה שלאחריה - חוזר לראש התפילה¹⁸⁷, אלא שאינו צריך לחזור שוב מהפסוק "א-דני שפתי תפתח" וכו', ומתחיל מ"ברוך אתה ה' וכו'". אכן, אם נזכר שטעה לאחר שסיים את תפילת העמידה, מתחיל מ"א-דני שפתי תפתח" וכו'¹⁸⁸.
- ב. אמר רק "הא-ל" ולא אמר "הקדוש" אפילו שהיה יותר מכדי דיבור - מסיים ואומר "המלך הקדוש" ואינו חוזר¹⁸⁹.
- ג. אם יודע שאמר "ובכן תן פחדך" אך מסופק אם חתם "המלך הקדוש" - אין צריך לחזור¹⁹⁰. אבל אם גם מסופק אם אמר "ובכן תן פחדך" - חוזר¹⁹¹.
- ד. שליח-ציבור שטעה בחזרת הש"ץ וחתם "הא-ל הקדוש" (ולא תיקן ל"המלך הקדוש" תוך כדי דיבור) - חוזר לראש התפילה, וחוזר לומר גם את הקדושה¹⁹².

שאר הוספות

- ה. שכח "זכרנו", "מי כמוך", "וכתוב", "ובספר" - אם נזכר קודם שהזכיר את "השם" שבחתימת אותה ברכה - אומרים במקום שנזכר, אבל אם נזכר לאחר שהזכיר את "השם" שבחתימת הברכה - אינו חוזר¹⁹³.
- ו. שכח לומר "לדור ודור" . . . ובכן תן פחדך וכו', אם עדיין לא אמר "השם" של "המלך הקדוש" - חוזר ואומר. ואם כבר אמר "השם", דהיינו שאמר "...וקדושים בכל יום יהללך סלה, ברוך אתה ה'" - יחתום "המלך הקדוש", וממשיך "אתה בחרתנו"¹⁹⁴.

י.ד. השכמת הבוקר

- א. נטילת ידיים שחרית - עד קשרי האצבעות. לאחר שניגב את ידיו בבוקר במגבת, יכול להעביר את המגבת על העיניים, ואם יש לכלוך ממשי בעיניו יכול לנקותו עם קצת מים באופן נקודתי¹⁹⁵.
- ב. אין שוטפים את הפה ביום-הכיפורים¹⁹⁶.
- ג. בברכות-השחר אין מברכים ברכת "שעשה לי כל צרכי" עד למחרת בבוקר¹⁹⁷.
- ד. אין טובלין במקוה ביום-הכיפורים¹⁹⁸.

ה. חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, וכיון שביום-הכיפורים חסרות הרבה ברכות (ברכות האמצעיות דשמונה עשרה של חול וברכות האכילה ועוד), יש למצוא דרכים להשלים את המאה ברכות, ולכן טוב להריח בשמים שמברכים עליהם, ויכול לשוב ולברך עליהם לאחר כל פעם שהסיח דעתו מהם. בנוסף לכך יכול לכוון ולשמוע את ברכות העולים לתורה וברכות ההפטרה וחזרת הש"ץ ויענה אמן¹⁹⁹.

טו. תפילת שחרית

"אדון עולם"

א. "כל מי שמכוון בעת התחלת 'אדון עולם', כתב רבי יהודה חסיד ורב האי גאון ורב שריא גאון: 'ערב אני בדבר שתפילתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפילתו, ואין לו שטן ופגע רע בראש-השנה ויום-הכיפורים בתפילתו, ואויביו נופלין לפניו'²⁰⁰."

"המלך"

ב. לאמירת "המלך", ניגש שליח-ציבור אחר, והוא ה'בעל שחרית'²⁰¹.

"שיר המעלות"

- ג. אין פותחים את הארון לאמירת "שיר המעלות"²⁰².
- ד. אין אומרים אותו פסוק בפסוק חזן וקהל²⁰³.

חזרת הש"ץ

- ה. מיד כאשר מתחילה חזרת הש"ץ, יכולים הקהל לחזור את הג' פסיעות למקומם²⁰⁴. אך כ"ק אדמו"ר נהג לחזור למקומו כשהש"ץ הגיע ל"למען שמו באהבה"²⁰⁵.
- ו. למנהגנו, אין אומרים הקהל בחזרת הש"ץ את הקטעים "זכרנו" ו"מי כמוך", אך אומרים "וכתוב לחיים טובים" ו"ובספר חיים", ותחילה אומר הציבור בקול, ולאחר מכן אומר הש"ץ²⁰⁶.
- ז. במקומות המוסגרים במחזור כ'נוסח אחר' ("כקדושתך"/"כערכך", "איום"/"היום", ועוד) נהוג בבית חיינו לומר את שתי הנוסחאות²⁰⁷.
- ח. באמירת קדושה מכוונים את הרגליים עד שהש"ץ מגיע למילים "לדור ודור"²⁰⁸.
- ט. אומרים "אבינו מלכנו, זכור רחמיך" בחזרת הש"ץ בכל תפילות היום²⁰⁹.

טז. קריאת-התורה

- א. בפתיחת הארון בשחרית אומרים כל הציבור יחד²¹⁰ י"ג מדות הרחמים ג' פעמים ולאחריהם "ריבונו של עולם" וכו', כמובא במחזור. וגם כשחל בשבת אומרים זאת²¹¹.
- ב. קוראים בתורה בניגון הטעמים המיוחדת לימים הנוראים.

186. שם ע' 54. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 49 הע' 270.
187. שו"ע שם ס"א-ב.
188. קצות השולחן סי' כא ס"ג.
189. אשל אברהם סי' תקפב סק"א. דעת תורה סי' תקפב סק"ב. אלף המטה סי' תקפב סקט"ו.
190. משנה ברורה סי' תקפב סק"ד. אלף המגן סי' תקפב סק"ט. וטעם הדבר, שכיון שאמר "ובכן תן פחדך", מן הסתם חתם כהלכה ולא אמר כהרגלו בכל השנה. וראה עוד בנתיבות התפילה פי"ט ס"ד ושי"ג.
191. שו"ת בית הלוי ח"א סי' מב.
192. ראה שו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג. ובנדר"ד - ראה שערי תשובה סי' תקפב סק"א. מטה אפרים סי' תקפב סק"ח. שו"ת מנחת שלמה סי' ב.
193. שו"ע אדה"ז סי' תקפב ס"ו.
194. מטה אפרים סי' תקפב סק"ח. מאמר מרדכי סי' תקפב סק"ו. דרך החיים סי' קמא ס"ד.
195. כמבואר להלן פרק כג ס"ח-ט.
196. שם סי' תריג ס"ז. וראה היום יום כ"ב מנחם אב.
197. סידור אדה"ז. ספר המנהגים ע' 47. רשימות חוברת ד ע' 18.
198. כמבואר להלן בפרק כג ס"ו.

199. ראה שו"ע אדה"ז סי' מו ס"א. סי' תריב ס"ז.
200. ספר המאמרים תש"ג ע' 11.
201. מטה אפרים סי' תקפד סק"ט. ופשוט שאין זה מעכב.
202. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' צג.
203. שם.
204. שו"ע אדה"ז סי' קכג ס"ב.
205. כ"ה ב'מחזור השלם' קה"ת תשס"ה בכ"מ. ובמ"א מובא שהיה חוזר כשסיים הש"ץ "מסוד חכמים ונבונים".
206. אגרות קודש ח"ג ע' ה.
207. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' צט.
208. מנהג כ"ק אדמו"ר. כ"ה ב'מחזור השלם' (קה"ת תשס"ה) ב'הנהגות' על אתר.
209. ספר המנהגים, וראה בהמובא בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 50 הע' 281.
210. כיון שי"ג מדות הוא דבר שבקדושה, שאין לאומרו אלא בעשרה.
211. ספר המנהגים ע' 56. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קב-קג. וראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות על אתר הע' 81.

י.ח. תפילת מוסף

ברית

א. אם נערכת ברית-מילה בבית-הכנסת, מלים קודם אמירת "אשרי". מברכים על הכוס ונותנים לתינוק הנימול לטעום מהיין, חוץ ממה שנותנים לו לטעום כשאומרים "בדמיך חיי". באם הברית נערכת מחוץ לבית-הכנסת (בחדר סמוך וכיו"ב) - יחזירו את ספר-התורה לארון-הקודש לפני שיוצאים.²²⁶

"הנני העני ממעש"

ב. את תפילת "הנני העני ממעש" אומר הש"ץ בלבד.

מנהגי התפילה

ג. מכיון שאסור לש"ץ לעקור ממקומו בעת התפילה, לכן כשמתחיל חזרת הש"ץ יעמוד קצת רחוק מן התיבה, באופן שיוכל לכרוע ולהשתחוות בעת הכריעות' שב'עלינו לשבח' וב'סדר העבודה', כדלהלן.

ד. כ"ק אדמו"ר נהג לעמוד בעת אמירת "ונתנה תוקף"²²⁷.

ה. אין רוקקים באמירת "שהם משתחוים להבל ולריק" שבתפילת מוסף.²²⁸

ו. בעת הכריעות וההשתחויות שבתפילת מוסף צריך לנגוע בראשו בקרקע כפי שיפורט להלן. ולכן אם מדובר ברצפת אבנים או שיש וכדו' - יש לשטוח תחילה מפה או מגבת כדי להפסיק בין ראשו לקרקע.²²⁹ אולם אם מדובר ברצפת קרשים וכיו"ב - אין נוהגים להחמיר בזה.²³⁰

ז. בעת אמירת המילה "כורעים" יש לכרוע, ולאחר מכן, במילה "משתחוים" - להשתחוות.

ח. סדר הכריעה וההשתחויה הוא כדלהלן: תחילה כורעים על הברכיים וגודלי הרגליים, ואחר-כך על גודלי הידיים,²³¹ כאשר שאר האצבעות קפוצות לתוכם.²³² לאחר מכן מכופפים את הראש עד שנוגעים עם המצח בקרקע (בהפסק בגד וכיו"ב, כנ"ל) ומתורממים עם הברכיים, כך שבזמן זה נשאר עומד על אצבעות רגליו וגודלי ידיו בלבד לרגע קט.²³³

ט. נשים אינן כורעות.²³⁴

י. כיון שכאמור אסור לש"ץ לעקור ממקומו בעת התפילה, לכן העומדים לידו יסייעו לו לקום מבלי שיצטרך לעקור רגליו.²³⁵

יא. ככל הנ"ל כן נוהגים בתיבות "היו כורעים ומשתחוים" שב'סדר עבודה'.

יב. באמירת "אתה כוננת" (תחילת 'סדר העבודה' במוסף) החזן צריך לומר בקול רם "אתה" ולהפסיק קמעה, ולהמשיך "כוננת" וכי.²³⁶

ברכת כהנים

יג. לפני ברכת כהנים, נוטלים הכהנים ידיהם כרגיל, עד פרק הזרוע. נוהגים שהלויים אשר נוטלים את ידי הכהנים, נוטלים

וכן נהוג שהקריאה לעולה לתורה ואמירת הש"ץ שברך" היא במנגינה זו. אך בעליית המפטיר המנגינה היא כרגיל (וכן בקריאת התורה שבמנחה, כדלהלן).²¹²

ג. נוסח "מי שברך" לעולה לתורה, כפי שהובא בסידור תורה אור²¹³: "מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את (פלוני בן פלוני) בעבור שעלה לתורה לכבוד המקום, לכבוד התורה (לשבת: ולכבוד השבת²¹⁴), ולכבוד יום-הכיפורים²¹⁵, בשכר זה הקב"ה²¹⁶ ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה, ויכתבהו ויחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין²¹⁷ וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו ונאמר אמין".

י.ז. הזכרת נשמות

א. לאחר קריאת-התורה, מזכירים נשמות.²¹⁸

ב. מי שהוריו בחיים, יוצא מבית הכנסת בשעת אמירת "זכור", ונוהגים גם לסגור את הדלתות.²¹⁹

ג. אבלים שנמצאים בתוך שנת האבלות, נשארים בבית הכנסת, אך לא יאמרו התפילה.²²⁰

ד. מי שכלו י"ב חודשי אבלותו, אך עדיין לא הושלמה השנה (כיון שהיתה שנה מעוברת), יאמר את תפילת "זכור".²²¹

ה. בתפילת "זכור" מזכירים הנשמות עם שם אימם²²² (ולא עם שם האב כבדרך כלל).

ו. רבותינו נשיאינו הקפידו לאחוז ב'עצי-חיים' של ספר-התורה המונח על הבימה.²²³

ז. "ידוע מנהג החסידים להזכיר גם את כ"ק מו"ח אדמו"ר (וכן את רבותינו נשיאינו שלפניו, בנוגע לאלו שהכירו אותם), שזהו ענין שפעולתו היא עבור האומר."²²⁴

ח. לאחר הזכרת נשמות, גם מי שלא אמר "זכור" יכול לומר "אב הרחמים"²²⁵.

212. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קד.

213. המועתק כאן - ממהדורת תשמ"ז ואילך, חובר ע"י בעל שער הכולל ונדפס גם בספרו פכ"ו ס"ה.

214. כן הוא בסידור תורה אור. ובשער הכולל שם אינו. ובקונטרס הסידור אות כא תמה עליו, "דמאי שנא שבת מיו"ט". ובפשוטו השמיטו בשער הכולל כיון שמדבר שם רק במנהג ה"מי שברך" שבר"ה ויהי"כ"פ. וראה נתיבים בשדה השליחות ח"א ע' שיב הע' 3.

215. כן הוא בשער הכולל שם. וכן העיר לתקן בקונטרס הסידור אות כב. מחזור השלם מהדורת אה"ק תשס"ה ואילך על אתר. נתיבים בשדה השליחות שם ע' שטו. אך יש אומרים: "ולכבוד יום הדין".

216. בשער הכולל נשמטה תיבה זו בטעות - ראה נתיבים בשדה השליחות שם ע' שיג הע' 9.

217. מיקום הוספה זו כאן היא רק בסידורי תורה אור, אבל בסידורי תהלת ה' ומחזורי חב"ד מופיע נוסח זה אחר "וישלח ברכה" וכו'. ובמחזור השלם מהדורת אה"ק תשס"ה ואילך נקטו כבסידור תורה אור. ואילו במהדורת נ"י תשס"ה נקטו כבסידור תהלת ה'. וראה נתיבים בשדה השליחות שם ע' שיג הע' 11 ובע' שטו, שצידד כבסידור תורה אור.

יש המשמיטים כל הוספה זו - כן משמע בשער הכולל שם שכתב כן רק לגבי ראש-השנה (אבל ראה נתיבים בשדה השליחות ע' שיד הע' 12). וכ"ה במחזור השלם מהדורת אה"ק תשס"ה ואילך (אבל במהדורת נ"י תשס"ה הוא כבתורה אור).

יש המשמיטים רק תיבת "ויכתבהו" - מחזור חב"ד במהדורות הישנות. נתיבים בשדה השליחות שם ובע' שטו.

218. שו"ע אדה"ז סי' תרכא סי"ד.

219. שערי אפרים שערי י ס"ב.

220. הוראת כ"ק אדמו"ר הרי"צ - הובאה באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רכא. ושי"נ.

221. הוראת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש"ב, לפי עדות הרב יעקב לנדא ע"ה - קובץ הערות התמימים ואנ"ש מאריסטאן גל' שטמ ע' י.

222. סידור תורה אור ע' 259. המלך במסיבו ח"ב עמ' קסו. וראה כף החיים סי' רפד סקל"ז ע"פ זוהר ח"א פד, א.

223. לקוטי שיחות חז"ד ע' 233. המלך במסיבו ח"א ע' שט.

224. שיחת כ"ק אדמו"ר אחרון של פסח תשכ"ו (תורת מנחם חמ"ו ע' 343).

וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 51, שלכאורה הכוונה להזכיר נשמת האדמו"ר קודם נשמת הוריו, וע"ה מנהג בברכת המזון באמירת "רחמן הוא יברך את אדוננו מורנו ורבינו לפני רחמן הוא יברך את אבי מורי" וכו' וכן בפסקים לשמות אנשים שבסיום שמונה-עשרה.

225. המלך במסיבו ח"ב ע' נט.

226. לוח כולל חב"ד לפי שו"ע אדה"ז סי' תרכא ס"ה.

227. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלא.

228. 'רשימות' חוברת קפג ע' 10. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22 הע' 109.

229. כמבואר ב'שו"ע אר"ח סו"ס קלא. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22 הע' 110.

230. ספר המנהגים ע' 57. צמח צדק פסקי-דינים, חידושים על הרמב"ם הל' תפילה פ"ה ה"ג.

231. רשימות חוברת ד ע' 10.

232. הנהגת כ"ק אדמו"ר - אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלב.

233. 'רשימות' שם.

234. כנראה מטעמי צניעות - ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב אר"ח סו"ס ער.

235. מטה אפרים סי' תקצב סק"א.

236. ספר השיחות תשי"ד ע' 6-25.

ז. אין נשיאת כפיים בנעילה, גם אם הוא לפני השקיעה²⁵⁰, אבל אומרים "אלוקינו ואלוקי אבותינו" וכו', ואפילו אם כבר ירד הלילה²⁵¹.

ח. בתפילת נעילה אומרים "אבינו מלכנו" גם כשחל בשבת.

תקיעת שופר

ט. באמצע קדיש תתקבל (אחרי "דאמירן בעלמא", לפני אמירת "תתקבל") שלאחר תפילת נעילה מנגנים את 'מארש נפוליון', ואחר כך תוקעים תקיעה אחת²⁵².

י. יש להימנע מלתקוע בשופר קודם צאת-הכוכבים²⁵³, אבל אין צריך לחכות לזמן "צאת הצום" המופיע בלוחות, אלא אפשר לתקוע מיד בצאת-הכוכבים²⁵⁴.

(צאת הכוכבים לפי אופק תל אביב בשעה 19:09)

סיום התפילה

יא. לאחר התקיעה סוגרים את הארון, וממשיכים באמירת הקדיש.

יב. לאחר תפילת נעילה אומרים את תשעת המזמורים האחרונים בתהילים: קמא-קנ²⁵⁵.

כ.א.

מוצאי יום-הכיפורים

זמני צאת הצום: ירושלים 19:20, תל אביב 19:22, חיפה 19:22, באר שבע 19:21

תפלת ערבית

א. מתפללים מעריב לכושים ב'קיסל' ובטלית כשהיא מונחת על הכתפיים, וחובשים הכובע²⁵⁶.

ב. מי שטעה בתפילת שמונה עשרה ואמר "המלך הקדוש" או "המלך המשפט" - אינו חוזר, אבל אם אמר "זכרנו לחיים" פוסק ומתחיל "מלך עוזר", ואם כבר אמר "וכתבנו בספר החיים" - גומר תפילתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה²⁵⁷.

הבדלה

ג. קודם הבדלה נוטלים ידיים עד פרק הזרוע ג' פעמים לסירוגין²⁵⁸, אך אין מברכים על נטילת ידיים²⁵⁹.

ד. בהבדלה, כמו במעריב - לבושים בקיסל ובטלית כשהיא מונחת על הכתפיים, וחובשים הכובע²⁶⁰.

ה. בסדר הבדלה אומרים את הפסוקים "הנה אל ישועתי" וכו', כמו בכל מוצאי שבת ויום-טוב²⁶¹.

ו. אין מברכים על הבשמים אלא אם זה מוצאי שבת²⁶².

ז. בין שחל יום-הכיפורים בשבת ובין כשחל בחול, מברכים "בורא מאורי האש" דוקא על 'נר ששבת', היינו שדלק מערב יום-הכיפורים דווקא. ובאם אין לו - ידליק מנר של חברו שדלק כל יום-הכיפורים²⁶³. ואם לא מצא 'נר ששבת' - לא יברך את ברכת הנר²⁶⁴.

את ידיהם תחילה, אבל בנטילה זו, יטלו רק עד סוף קשרי האצבעות²³⁷.

סיום התפילה

יד. ביום-הכיפורים אחר מוסף אין אומרים "אין כאלוקינו" ו"עלינו לשבח" אלא לאחר תפילת נעילה²³⁸.

טו. אחר מוסף אומרים מזמור "למנצח יענך" ואת שיעור תהילים היומי, ולבסוף את תשעת המזמורים: קלג-קמא²³⁹.

טז. בין תפילת מוסף לתפילת מנחה מפסיקים, אם אפשר, לכל הפחות שלושת רבעי שעה²⁴⁰.

י.ט. תפילת מנחה

ברכת הטלית

א. כשחוזרים ולובשים את הטלית לתפלת מנחה - אין מברכים עליה²⁴¹.

קריאת התורה

ב. במנחה קוראים בתורה בנגינת הטעמים הרגילה²⁴².

ג. העולה השלישי לתורה קורא "מפטיר יונה". על עליית וקריאת הפטרה זו נאמר שנותנת כח לתשובה²⁴³ והיא סגולה לעשירות²⁴⁴.

סיום התפילה

ד. לאחר סיום חזרת הש"ץ: קדיש תתקבל, "לדוד ה' אורי", קדיש יתום, והאבלים אומרים משניות וקדיש דרבנן. וכאמור, לא אומרים "עלינו לשבח" עד לאחר תפילת נעילה.

כ. תפילת נעילה

זמנה

א. זמן תפילת נעילה מתחיל כשהחמה בראש האילנות, היינו קרוב לתחילת השקיעה²⁴⁵. (שקיעת החמה לפי אופק תל אביב בשעה 18:45).

מנהגי התפילה

ב. לפני תפילת נעילה פותחים את ארון-הקודש והוא נשאר פתוח במשך כל זמן התפילה עד אחרי תקיעת-שופר²⁴⁶.

ג. בחצי קדיש שלפני תפילת נעילה ובקדיש תתקבל שלאחריה אומרים "לעילא ולעילא מכל ברכתא" וכו'²⁴⁷.

ד. בנעילה אומרים בתפילה (וב"אבינו מלכנו") "חתמנו" (במקום "כתבנו"), "וחתום" (במקום "וכתוב"), "ניזכר וניחתם" (במקום "ניזכר וניכתב").

ה. אומרים "היום יפנה" גם אם כבר העריב היום, אבל לכתחילה יש להגיע לפיוט זה לפני השקיעה²⁴⁸.

ו. כ"ק אדמו"ר הרשב"ב נהג לומר: "ואוצרך, הטוב לנו, תפתח"²⁴⁹.

250. וראה ספר המנהגים שם, שאין אומרים אפילו עוד היום גדול. וע"ע אגרות קודש ח"ה ע' ע.

251. שו"ע אדה"ז סי' תרכג ס"ח.

252. ספר המנהגים ע' 59.

253. אף שמעיקר הדין מותר לתקוע בשופר החל מ'בין השמשות' (שו"ע אדה"ז סי' תרכ"ג ס"א) - ראה אוצר מנהגי חב"ד שם עמ' רמב

254. אע"פ שמעיקר הדין מותר לתקוע כבר בבין השמשות (ראה שו"ע אדה"ז שם ס"א), הנהגה כזו עשויה להביא לידי מכשול, שכן יש מהמון העם שעלולים לנהוג כחול מיד אחר התקיעה - הלכות ומנהגי חב"ד ע' 55.

255. ספר המנהגים ע' 59.

256. ספר המנהגים ע' 59.

257. לוח כולל חב"ד.

258. גם הכהנים שנטלו ידיהם היום - ספר המנהגים ע' 59.

259. לוח כולל חב"ד. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 56.

260. ספר המנהגים ע' 59. וראה המלך במסיבו ח"ב ע' קפא.

261. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רמז.

262. שו"ע אדה"ז סי' תרכד ס"ג.

263. ראה שו"ע אדה"ז סי' תרכד ס"ה-ח.

264. שם ס"ה.

237. כמבואר להלן פרק כג ס"ה וש"נ.

238. שו"ע אדה"ז סי' תרכג ס"א.

239. ספר המנהגים ע' 59.

240. ספר המנהגים ע' 59.

241. אם לא עברו ארבע שעות מאז שפשטה - ראה ציצית הלכה למעשה ע' קעז לפי לוקיטי שיחות ח"ד ע' 1363.

242. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רלג.

243. המלך במסיבו ח"א ע' ע בשם כ"ק אדמו"ר הרי"צ.

244. המלך במסיבו שם.

245. שו"ע אדה"ז סי' תרכג ס"ג.

246. ספר המנהגים ע' 64.

247. ספר המנהגים ע' 59.

248. ראה שו"ע אדה"ז סי' תרכג ס"ד. ספר המנהגים ע' 59.

249. ראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רלט.

ח. לכתחילה יש לברך על אבוקה כמו במוצאי-שבת, ולכן יצרף לנר ששבת נר נוסף ויברך על שניהם²⁶⁵.

ט. אף שבכל השנה לא נותנים לאחרים משיירי כוס ההבדלה, אך במוצאי יום-הכיפורים אפשר לחלק מכוס ההבדלה, וכפי שנהגו כ"ק אדמו"ר הרש"ב וכ"ק אדמו"ר הרי"צ²⁶⁶.

י. איש שכבר יצא ידי חובת הבדלה, יכול להבדיל שוב - רק לגבר אחר או לקטן. אבל אינו יכול להבדיל שוב בשביל אשה או קטנה. ולכן, אם שמע הבדלה בביהכ"נ ויצא ידי חובה, ואשתו או בתו, לא שמעו - צריכות להבדיל בעצמן²⁶⁷.

אם יודע שיקשה עליהן להבדיל בעצמן או לשמוע הבדלה במקום אחר - יכוין שלא לצאת ידי חובתו בהבדלה שבביהכ"נ, כדי שיוכל להבדיל בביתו (ומובן שאז לא יטעם מאומה לפני ההבדלה שעורך בביתו).

יא. לאחר הבדלה עורכים "קידוש לבנה" בחגירת אבנט ומתוך הסידור²⁶⁸.

יב. באם אפשר, לפני קידוש לבנה ירחץ פניו ויחליף הנעליים, ובלבד שלא יפסיד את המנין²⁶⁹.

יג. במוצאי יום-הכיפורים מאחלים "גוט יום טוב"²⁷⁰, ובלויבאוויטש היו מכריזים זאת²⁷¹.

יד. אם הוא מוצאי שבת - אומרים "ויתן לך".

סעודת מוצאי יום-הכיפורים

טו. במוצאי יום-הכיפורים נוטלים ידיים ואוכלים סעודה חשובה מתוך שמחה. אכילתה בהרחבה ממשיכה השפעות גשמיות בהרחבה על כל השנה²⁷².

טז. בסעודת מוצאי יום-הכיפורים טובלים פרוסת "המוציא" בדבש²⁷³.

עשיית הסוכה

יז. המדקקים במצוות מתחילים מיד במוצאי יום-הכיפורים לעסוק בעשיית הסוכה²⁷⁴, ועכ"פ מדברים מענין עשיית הסוכה²⁷⁵.

כב. התענית

איסור אכילה ושתייה

א. אכילה ושתייה ביום-הכיפורים אסורים מן התורה, אפילו במשהו²⁷⁶, אולם אינו חייב חטאת אלא באם אכל או שתה בשיעור מסוים. ולכן, מי שלא יכול לצום, וכגון חולה שיש בו סכנה או מי שאינו מסוגל לצום - מותר לו לאכול או לשתות בכמות פחותה משיעורים אלו²⁷⁷, וכדלהלן.

265. נטעי גבריאל, הל' יום הכיפורים, פס"ז סכ"א.

266. המלך במסיבו ח"א ע' קיח.

267. ראה שו"ע אדה"ז סי' רצו סי"ט.

ואשה שלא הבדילה, יכולה להבדיל גם בשביל אשה אחרת, כמשמעות דברי אדה"ז שם, שכתב שאיש לא יכול לצאת ידי חובה מאשה, משמע שאשה כן יכולה לצאת י"ח מאשה אחרת.

268. ספר המנהגים ע' 59. וראה עוד הלכות ומנהגי חב"ד ע' 57.

269. לוח כולל חב"ד.

270. ספר המנהגים שם.

271. ספר השיחות תרצ"ז ע' 55. וראה שו"ע אדה"ז סי' תרכ"ב ס"ב שצריך לפרסם שמוצאי יום-הכיפורים הוא יום טוב, ולכן, יפקדו איש את רעהו בצאתו מבית הכנסת, כדרך שאומרים בשבת וי"ט.

272. לשמע-און עמ' 145 בשם כ"ק אדמו"ר מהורש"ב. וראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רנא.

273. היום יום ח"ב. אבל שמים מלח על השלחן.

274. רמ"א סי' תרכ"ד סי' ה. שו"ע אדה"ז סי' תרכ"ה ס"א.

275. ספר המנהגים ע' 59. וראה גם ספר השיחות תש"ג ח"א ע' 41.

276. ראה שו"ע אדה"ז סי' תרי"ב סי' א"א וט"ז.

277. ראה שם סי' תרי"ג י"ד.

הבהרה חשובה: מאחר שבדיני מעוברת, יולדת, מניקה והחולה בצום, ישנם פרטים רבים ויש לדון כל אדם לגופו ובהתאם למצבו - אין בכלל הבא לקמן בכדי לקבוע מסמרות בנידון, רק להעיר ולכוון באופן כללי בלבד ואין בדברינו תחליף כלל לצורך להיוועץ באופן פרטי עם רב ורופא מבעוד מועד.

הבהרה נוספת: אם הליכת האדם לבית הכנסת תגרום שיגיע למצב שבו יצטרך לאכול או לשתות אפילו משהו - עליו להישאר בבית ולנזח²⁷⁸. יתירה מכך: גם מי שהתירו לו לשתות בשיעורים - עליו להישאר בבית לנות ולא להתפלל בציבור, אם עקב כך ימנע ולו פעם אחת בלבד משתייה של פחות מכשיעור²⁷⁹.

מעוברת

ב. נשים מעוברות ומניקות חייבות לצום ביום-הכיפורים²⁸⁰. ולכן טוב שיכינו עצמן כראוי בימים הסמוכים לצום ע"י שירבו בשתייה ובשאר דברים המחזקים.

ג. מעוברות שחוששות שהצום יגרום להם חולשה גדולה, או שיש סכנה להריון מכל סיבה שהיא (כגון: הריון בסיכון, צירים מוקדמים, סכרת, לחץ דם, חוסר ברזל, חום גבוה, התייבשות וכיוצא בזה) - עליהן להיוועץ עם רב ורופא לפני יום-הכיפורים, האם הן מחויבות לצום במצבן, ובאם לא - האם די שישתו בשיעורים או אפילו כרגיל, וכמו-כן אם זקוקות גם לאכול בשיעורים. וראה לקמן דיני שתייה ואכילה בשיעורים.

יולדת

ד. יולדת, עד שלשה ימים מהלידה - אינה צריכה לצום, אלא אוכלת ושותה בשיעורים²⁸¹. בענין אופן חישוב ג' ימים אלו יש לשאול רב מורה-הוראה.

ה. לאחר שלשה ימים מהלידה ועד שבוע - הדבר תלוי בהרגשתה היא²⁸², והיות שיש בדבר פרטים נוספים תשאל רב מורה-הוראה כיצד לנהוג.

ו. לאחר שעבר שבוע מהלידה - עליה לצום כרגיל²⁸³, במידה ומכל סיבה שהיא מרגישה חולשה יתירה תשאל רב מורה-הוראה כיצד לנהוג.

ז. אשה שעברה הפלה, באם היה זה לאחר ארבעים יום מתחילת ההריון - דינה כדין היולדת דלעיל²⁸⁴, אולם באם הפילה לפני שעברו ארבעים יום - תשאל רב מורה-הוראה כיצד לנהוג.

ח. יולדת שילדה בניתוח קיסרי - הדבר תלוי במצבה ולכן תתייעץ עם רופא ורב מורה הוראה כיצד לנהוג.

מניקה

ט. אשה מניקה חייבת לצום, כאמור. באם חוששת שבמידה ולא תשתה לא תהיה לה כמות מספקת של חלב - עליה לתת לתינוק תחליפים או להכין חלב לפני יום-הכיפורים. ובמידה שחוששת שזה לא יספיק או כשהתינוק יונק רק ממנה - תשאל רב מורה הוראה כיצד לנהוג.

חולה

התייעצות עם רב ורופא

י. בצום יום-הכיפורים גם חולים מחויבים לצום, אלא שחולה שעלול להסתכן בעקבות הצום - יש לברר עם רופא האם

278. שו"ת חתם סופר ח"ו סי' כג.

279. שכן הליכה לבית הכנסת או השתתפות בתפילה היא בחשיבות משנית ביחס למצוה מן התורה לצום - ראה שמירת שבת כהלכתה פל"ט הע' צד בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה.

280. שו"ע אדה"ז סי' תרי"ז ס"א.

281. ראה שו"ע אדה"ז סי' תרי"ז ס"ד.

282. שו"ע אדה"ז שם ובס"ה.

283. שם סוס"ד.

284. ראה ביאור הלכה סי' תרי"ז ד"ה יולדת. שמירת שבת כהלכתה שם סט"ז.

מצבו הרפואי מאפשר לו לצום ובהתאם לכך להיוועץ ברב כיצד עליו לנהוג.²⁸⁵

יא. בעת התייעצות עם רופא אודות מצב רפואי לגבי הצום יש לוודא את הפרטים הבאים, ובסדר דלהלן:

(1) האם יכול לצום באופן מלא.

(2) במידה ודעת הרופא שלא יכול לצום - האם אפשר להסתפק בשתייה (בפרט שתיה מזינה, כגון שייק פירות (נוזלי ביותר) וכיו"ב) בשיעורים, כדלהלן.

(3) במידה ודעת הרופא שצריך גם לאכול - האם אפשר להסתפק באכילה בשיעורים, כדלהלן.²⁸⁶

יב. גם אם בשנה שעברה קיבל פסק מרב בקשר עם מצבו הרפואי, עליו להציג שוב בפני הרופא והרב את מצבו העדכני ולשאול לדעתם.

יג. חולה הנמצא במצב של סכנה מיידית או בספק סכנה מיידית ביום-הכיפורים, או אדם שחש מאוד ברע לפתע עקב הצום עד כדי כך שהוא מסופק אם נכנס למצב של סכנת חיים מיידית והמצב בהול - אין להשתוות כדי לברר את דינו אלא יאכל וישתה מיד בהתאם לצורך.²⁸⁷

אכילה ושתייה כדי צורכו

יד. כיון שאיסור אכילה ושתייה ביום-הכיפורים הוא אפילו במשהו, כאמור, לכן חולה שהתירו לו לשתות או אף לאכול בשיעורים, עליו לשים לב לאכול ולשתות כדי צרכו ואסור לו להקל ולאכול או לשתות יותר מכדי צרכו.

מאידך, אסור לו גם להחמיר ולאכול או לשתות פחות מכדי צרכו. וכל שכן שאסור לו לחולה להחמיר על עצמו לצום על-אף הוראת הרופא והרב שאין לו לצום.²⁸⁸

טו. כמו כן, מי שלפי ההלכה אינו מחויב לצום, אין צורך להכניס לו עירוי נוזלים כדי לאפשר לו לצום.²⁸⁹

טז. כאמור לעיל, מי שההליכה לתפילה בבית-הכנסת תגרום לו שיצטרך לאכול או לשתות בשיעורים - עליו להימנע מללכת לבית-הכנסת ויתפלל בביתו (ואפילו על מיטתו). ואפילו אם בלאו-הכי אוכל ושותה בשיעורים (עקב מצבו הרפואי וכיו"ב), מכל-מקום אם על-ידי ההימנעות מההליכה לבית-הכנסת הוא ישתה או יאכל פחות פעמים במשך יום-הכיפורים - גם-כן עליו להימנע מללכת לבית-הכנסת.²⁹⁰

תרופות

יז. תרופות שאין חובה לקחתם (ע"פ חוות דעת רופא) - אסור לקחתם ביום-הכיפורים ואפילו אם בולע אותן בלי שתייה כלל.²⁹¹

יח. תרופות שחובה לקחתם (ע"פ חוות דעת רופא) המיועדות לחולי שיש בו סכנה או המיועדות לכך שהחולה לא יבוא לידי סכנה, כגון תרופות לשמירת לחץ-דם, סכרת,

בעיות לב, כליות, תרופות פסיכיאטריות, וכן כל כיוצא בהן - מותר לקחתן לכתחילה ביום-הכיפורים ואין צריך לחכות עד שחם-ושלום יורע מצבו.²⁹² אך טוב לשאול את הרופא האם ניתן לדחות באופן חריג את נטילת התרופה למוצאי יום כיפור.

ט. מי שהותר לו לקחת תרופות אלו, באם מדובר בכדורים - יש לו לבולעם ללא מים. ובאם מדובר בכדורים עם טעם - יש לעוטפם בנייר וכיו"ב. ואם מדובר בגלולה מרה - אין צורך לעוטפה.

מי שאינו יכול לבלוע את הכדורים ללא מים - אם מדובר בתרופה מרה, ירסק את התרופה במעט מים באופן שהמים נשארים מרים מהתרופה ואין בהם הנאה. ואם מדובר בתרופה שאינה מרה וכן תרופות שאי-אפשר לרסקן במים - יערבב בתוך מעט מים דבר מר כסודה לשתייה או תמצית תה מרה ויבלע את התרופה וישתה את המים.²⁹³

שיעורים

כ. מי שקיבל היתר מרב לאור מצבו הרפואי וכיו"ב לשתות ולאכול בשיעורים עליו לנהוג באופן דלהלן.

כא. שתייה: שיעור כמות השתייה שהתירו בשעת הצורך הוא 'כמלא לוגמיו', דהיינו כמות השתייה שאדם מסוגל למלא בצד אחד של פיו. ולמעשה מדובר בכ-40 סמ"ק (מ"ל). שיעור זה של 40 סמ"ק (מ"ל) הוא באיש או אישה ממוצעים, אך מי שמבנה גופם קטן (צעירים וכיו"ב), שפיהם קטן יותר, צריכים לשער לפי הכמות הנכנסת לפיהם, ולכן עליהם לשתות רק כ-35 סמ"ק (מ"ל).²⁹⁴

כב. מדידת כמות השתייה הנ"ל ניתן לעשותה באמצעות בקבוקים עם סימוני הכמויות, כבקבוקי תינוקות, מזרק וכדומה, ומותרת אף ביום-הכיפורים עצמו, אם כי טוב לעשות זאת מבעוד יום.²⁹⁵

כג. אופן השתייה: לאחר סיום שתיית הכמות המותרת הנ"ל יש להמתין לכתחילה 9 דקות עד לתחילת השתייה הבאה.²⁹⁶ ואם חש צורך לשתות יותר - לא יגדיל את כמות השתייה - אלא יצמצם את ההמתנה בהתאם לצורך: ל-8 דקות, 7 דקות, 6 דקות, 4 דקות. באם יודע שגם זה אינו מספיק - יש להיוועץ ברב מורה הוראה.

כד. סוג השתייה: אין חייבים לשתות דווקא מים, אלא אפשר ואף מומלץ לשתות משקאות מזינים כגון: מיץ ענבים, מיצי פירות, מרק, דבש, חלב, לְבָן, יוגורט נוזלי, 'שייק' נוזלי וכיו"ב, ובפרט שכאשר ישתה משקאות מזינים יזדקק לפחות שתייה, ולכן עדיף לנהוג כך.²⁹⁷

כה. דברים נוזליים נחשבים משקה ולכן לְבָן, יוגורט, שייק נוזלי וכיו"ב מוגדרים כשתייה (כאמור), אלא שיש לוודא שהם אכן נוזליים ולא נקראו (ע"י שינערים וכיו"ב).

כו. אכילה: שיעור כמות האכילה שהתירו בשעת הצורך הוא אוכל מוצק בכמות של 30 סמ"ק. ובשעת הדחק ניתן להקל בהדרגה עד כ-38 סמ"ק.²⁹⁸

285. בדבר חיוב חולה שאין בו סכנה בצום - ראה מנחת חינוך מצוה שיג סק"ה. קצה המטה סי' תריח סק"ז. שדי חמד, מערכת יום-הכיפורים, סי' ג אות יג. ועוד.

286. שכן, גם כאשר ישנה סכנת נפשות, אם אפשר להסתפק בשתייה בלבד - אין לאכול וגם כאשר יש צורך לאכול ולשתות, צריך החולה, באם הדבר אפשרי, לשתות ולאכול בשיעורים - ראה שו"ע אדה"ז סי' תריח סי"ג-ד.

287. כפי הדין בהל' רפואה בשבת - ראה שו"ע אדה"ז סי' שכח ס"ב. וראה ערוך השולחן שם סק"ב, והיינו דוקא כשהמצב בהול. וראה גם בשמירת שבת כהלכתה פ"ב הע' ג. וה"ה בגדו"ד. וראה עוד מקראי קודש (הר"ר), הל' יום הכיפורים, פ"ט סט"ז ובהערות שם. וש"נ.

288. ראה שו"ע אדה"ז סי' תריח סי"א-ב.

289. ראה שו"ת אגרות משה א"ח ח"ג סי' צ וח"ד סי' קא אות ג. שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פכ"א וחיד"ד סי' נז. שו"ת שבט הלוי ח"י סי' צא וח"א סי' קמה. שו"ת מנחת שלמה תנינא סי' נח אות כז.

290. ראה שו"ת חתם סופר ח"ו סי' כג. שמירת שבת כהלכתה פ"ט סכ"ח.

291. ראה שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פכ"ב ובהמציין שם. שמירת שבת כהלכתה שם סי' ח.

292. ראה שמירת שבת כהלכתה שם.

293. שם.

294. אדה"ז סי' רד סי"ד.

295. שו"ע אדה"ז סי' תריח סי"ב.

296. אך יובהר, כי גם השיעור של 40 סמ"ק (מ"ל) הוא פחות מעט מהשיעור המקסימלי שהתירו חכמים, ולכן גם אלו שמבנה גופם קטן (צעירים וכיו"ב) שעליהם לשתות 35 סמ"ק (מ"ל), גם אם טעו בכמה מ"ל בודדים מעבר לשיעור נחשב עצמו.

297. כף החיים סי' תריח סק"ז, סק"מ וסקמ"ה. שמירת שבת כהלכתה פ"ט סכ"א.

298. שו"ע אדה"ז שם סט"ו.

299. ראה תורת היולדת פכ"ב הע' גא. מקראי קודש שם סל"ח ובהערות שם. וש"נ.

300. ראה שו"ע אדה"ז שם סי"ג, שלכתחילה מאכילים את החולה פחות מכותבת, דהיינו

כז. מדידת כמות האכילה הנ"ל היא לפי נפח²⁹⁹ (ולא לפי משקל), וכבר שיערו שהכמות המותרת (30 סמ"ק) היא הכמות הממלאת קופסת גפרורים רגילה המצויה בארץ הקודש.

כח. אופן האכילה: לאחר סיום אכילת הכמות המותרת הנ"ל יש להמתין לכתחילה 9 דקות עד לתחילת האכילה הבאה³⁰⁰. ואם חש צורך לאכול יותר, יצמצם את ההמתנה בהתאם לצורך: ל-8 דקות, 7 דקות, 6 דקות, 4 דקות. באם יודע שגם זה אינו מספיק - יש להיוועץ ברב מורה הוראה.

כט. סוג האכילה: ניתן לאכול כל מאכל מוצק מכל סוג שהוא, אולם יש לדעת אשר ממרח/רוטב וכיו"ב בטל הוא למאכל, ולכן כאשר מורחים ממרח על לחם - הוא נחשב לחלק מהמאכל ומצטרף לשיעור המאכל³⁰¹.

ל. שיעורי האכילה והשתייה אינם מצטרפים זה לזה, היינו שההמתנה האמורה (9 דקות וכיו"ב) צריכה להיות בין אכילה לאכילה ובין שתיה לשתיה. אבל מותר לשתות מיד לאחר שאכל, ובלבד שמהשתיה הקודמת יעבור הזמן האמור. וכן בנוגע לאכילה³⁰².

לה. האוכל לחם ביום-הכיפורים - נוטל ידיו כרגיל, עד פרק הזרוע³¹⁰.

לו. אם אוכל לחם לשיעורין, כיון שהוא פחות מכביצה כנ"ל - אינו מברך "על נטילת ידיים". ואם אוכל יותר מכביצה (במצבים שהותר לו לאכול ללא שיעורים) - מברך על הנטילה. אך את ברכת "המוציא" מברך בכל מקרה³¹¹.

לז. אם אכל כזית לחם 'בכדי אכילת פרס' (דהיינו בתוך 4 דקות) - מברך ברכת המזון, וכיון שאכל בהיתר, הרי זה ככל יום-טוב, וצריך לומר "יעלה ויבוא", ואומר בו³¹²: "ביום-הכיפורים הזה, ביום סליחת העוון הזה, ביום מקרא קודש הזה", ואם חל בשבת - אומר גם "רצה"³¹³.

לח. כמו כן, בברכת מעין שלש מזכיר את יום-הכיפורים: "זוכרנו לטובה, ביום-הכיפורים הזה"³¹⁴. וכשחל בשבת - מוסיף לפני כן גם: "ורצה והחליצנו ביום השבת הזה".

לט. קטנים הזקוקים לאכילה ביום-הכיפורים, יש להשגיח עליהם שלא יאכלו אכילה גסה³¹⁵ ושיברכו כדן³¹⁶.

מ. על כל מה שאוכל ושותה, אפילו אם אוכל פחות מכשיעור מברך ברכה ראשונה כרגיל³¹⁷.

כג. רהיצה וסיכה

הרהיצה האסורה

א. כל רהיצה של תענוג אסורה ביום-הכיפורים, בין בחמין ובין בצונן, ואפילו אצבע קטנה אסור לרחוץ³¹⁸.

ב. רהיצה שאינה לתענוג, אלא להסרת לכלוך - מותרת, רק שיזהר לרחוץ באופן נקודתי את המקום שהתלכלך ולא יותר³¹⁹.

נטילת ידיים

ג. בכל פעם שנוטלים ידיים במשך יום-הכיפורים יש ליטול רק עד סוף קשרי האצבעות (מקום חיבור האצבעות לכף היד) ולא את כל היד³²⁰.

ד. הכהנים נוטלים ידיהם בשחרית כרגיל, עד פרק הזרוע³²¹. כמו כן, לפני ברכת כהנים, נוטלים הכהנים ידיהם כרגיל, עד פרק הזרוע³²².

ה. נוהגים שהלויים אשר נוטלים את ידי הכהנים, נוטלים את ידיהם תחילה³²³, אבל בנטילה זו, יטלו רק עד סוף קשרי האצבעות³²⁴.

טבלת שיעורים

אכילה	לכתחילה	בשעת דחק
אכילה	30 סמ"ק	38 סמ"ק
שתיה	לאדם בינוני: 40 סמ"ק, למי שמבנה גופו קטן: 35-30 סמ"ק או במדידה	
זמן ההפסקה בין כל אכילה/שתייה	כל 9 דקות	יכול לצמצם ההפסקה בהתאם לצורך: ל-8 דקות, 7 דקות, 6 דקות, 4 דקות

קטנים

לא. קטנים וקטנות שהגיעו לחינוך למצוות עיניו (מגיל 9-10 ועד גיל בר/בת מצוה³⁰³), צריכים לחנכם למצוות עיניו דהיינו לצום מעט שעות ולאכול מאוחר יותר מהזמן שהם רגילים לאכול תמיד, כפי כוחם³⁰⁴, ואם אכלו או שתו (בזמן שעליהם לצום) - האב צריך למחות בידם³⁰⁵.

לב. אבל קטנים שלא הגיעו לגיל חינוך - אינם מתענים כלל (ואפי' לא בליל יום כיפור בלבד³⁰⁶), ואפילו אם הקטן רוצה להחמיר על עצמו - אין לאפשר לו, כדי שלא יבוא לידי סכנה³⁰⁷.

לג. אין להתעסק בהכנת המאכלים עבור קטנים, אלא אם כן אינם יודעים להכין לעצמם, אבל לגעת במאכלים או לתת להם מאכלים מוכנים - מותר³⁰⁸.

דין האוכל ביום-הכיפורים

לד. האוכל ביום-הכיפורים אינו צריך לעשות קידוש ולבצוע על לחם משנה, כיון שלא תקנו חכמים קידוש ולחם משנה ביום-הכיפורים³⁰⁹.

310. שו"ת לבושי מרדכי, מהדורא תניינא, י"ד ס"י יא אות ג. שו"ת שבט הלוי ח"ח ס"י קלט. שמירת שבת כהלכתה שם ס"לא בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה. ועוד.
 311. ראה שו"ע אדה"ז ס"י קנח ס"ב.
 312. לפי ספר המנהגים ע' 64 בשוה"ג.
 313. שו"ע אדה"ז שם. וראה שער הכולל פל"ד אות ט. פסקי הסידור אות קפה. הגהות לסידור רבינו זקן אות ע (הובא בשלחן מנחם ח"ג ע' קנז).
 314. ראה שער הכולל שם. שמירת שבת כהלכתה שם הע' קו בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה.
 315. ראה שו"ע אדה"ז ס"י תריב ס"ה-ו.
 316. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ ח"ז ע' ב.
 317. שהרי מביכים אותה אפילו על אכילה כלשהי ואין צריך בה שיעור - ראה שו"ע ס"י רי ס"א.
 318. שו"ע אדה"ז ס"י תריג ס"א.
 319. שם.
 320. שם ס"ב-ג. וראה ספר המנהגים ע' 59. אגרות קודש ח"ג ע' קמו.
 321. כדעת הקיצושי"ע ס"י קלג ס"ו, ודלא כהמסגרת השולחן על אתר - הוראת כ"ק אדמו"ר שהובאה באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' ריז. וראה דיון בזה בקובץ הערות התמימים ואנ"ש כפר-חב"ד גל' קעב ע' 28-31.
 322. מ"מ ישבו ויטלו ידיהם לסירוגין במוציא יום-הכיפורים - לקוטי שיחות ח"ט סו"ע 386.
 323. מטה אפרים ס"י תריג סק"ח ובאלף-למטה שם סק"ח. ס"י תרכא סק"ז. לקוטי שיחות ח"ט סו"ע 386. וראה גם שבח המועדים ע' 14 ובהע' 14.
 324. שו"ע אדה"ז ס"י תריג ס"ו.
 325. מטה אפרים ס"י תרכא שם ובאלף למטה שם סק"ז, כי אינו 'חיוב' ללוי, אלא רק מנהג. אכן בשבח המועדים ע' 50 הסתפק במנהג הלויים הזה למעשה. אבל בהתקשרות גל' אקד ע' 14 הע' 25 כתב לדייק משו"ע אדה"ז שם שדין הלויים שווה לדין הכהנים בזה, משמע שנוטלים ידיהם עד הזרוע, אולם בהלכות ומנהגי חב"ד הושמט דיוק זה. מה גם, שאדה"ז

שני שלישי ביצה, ובדיעבד ניתן להאכילו עד קרוב לכביצה שהיא כותבת שלמה. וראה שיעורי תורה להגרא"ח נאה ס"ג ג' ואילך ש'כותבת' היא 40 סמ"ק, ושיעור 30 סמ"ק הוא רוב כ'כותבת הגסה' (והיא שני שלישי ביצה, כאשר הביצה היא 45-50 גרם), וכך עושים לכתחילה. ובדיעבד יש להקל עד 38 סמ"ק, שהם כמעט 'כותבת' שלמה.
 299. ראה שיעורי תורה שם.
 לאור זאת, מאכל מנופח, כעוגה אוריית וכיו"ב, ידחוס אותו, לפי שאין האוויר שבתוכו נכנס בכלל חשבון שיעור הנפח. וראה שמירת שבת כהלכתה פל"ט סוסי"ט ובהע' עא.
 300. שו"ע אדה"ז שם ס"ו.
 301. לפי שו"ע אדה"ז ס"י תריב ס"ב.
 302. שם ס"ב.
 303. ראה שם ס"י תרטז ס"ו וסי"א.
 304. שם ס"ה.
 305. שם ס"ד. ושם, שרק האב בלבד מחויב למחות, אבל אמו אינו מצווה על כך.
 306. ראה אלף למטה ס"י תרטז ס"ק ה.
 307. שם ס"ז.
 308. ראה שו"ע אדה"ז ס"י תריא ס"ו וס"ט.
 309. שו"ע אדה"ז ס"י תריח ס"ח.

1. מי שהותר לו לאכול לחם ביום-הכיפורים - נוטל ידיו כרגיל, עד פרק הזרוע³²⁵.
2. ביום-הכיפורים אין ליטול ידיים אלא כשיש חובה בדבר. ולכן, המטיל מים ולא נגע במקומות המכוסים, הנה בליל יום-הכיפורים לאחר תפלת ערבית, מאחר שאינו צריך עוד להתפלל - יש לו לגעת באחד מהמקומות המכוסים בכדי שיתחייב בנטילה, ואז יטול ידי³²⁶ עד קשרי אצבעותיו וכך יוכל לברך ברכת "אשר יצר" בידיים נקיות וטהורות. אבל ביום - יכול ליטול ידיו עד קשרי האצבעות גם בלי לגעת במקומות המכוסים, מאחר שצריך הוא עוד להתפלל אחר כך³²⁷.
3. בבוקר בקומו משנתו נוטל ידיים עד קשרי אצבעותיו, "ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר רוח רעה מעל הידיים"³²⁸.
4. לאחר שמנגב את ידיו במגבת, יכול להעביר את המגבת על העיניים, כדי להעביר מהם חבלי שינה³²⁹. אכן, אם יש בעין לכלוך ממשי - ניתן להעבירו עם מים כדרכו בחול³³⁰.

עבילה במקוה

1. ביום-הכיפורים אין טובלים במקוה מכל סיבה שהיא³³¹.

חולה

יא. חולה, אע"פ שאין בו סכנה, אם נצרך לכך - רוחץ כדרכו³³² (כמובן באופנים המותרים בשבת).

כלה

יב. כלה, כל שלא עברו עדיין שלשים יום מגישואיה, מותרת ברחיצת הפנים (אם בעלה עמה בעיר³³³)³³⁴.

רחיצה לצורך

יג. מותר לאשה לעשות את ההכנות הנדרשות להפס"ט, דהיינו לנקות מעט במים כפי הנדרש³³⁵.

סיכה

יד. הסיכה חמורה מהרחיצה ואסורה אף שאינו מתכוון לתענוג אלא כדי להעביר את הלכלוך, ולא הותרה אלא כשאין בה תענוג כלל, כגון סיכה למטרת רפואה³³⁶.

טו. באיסור סיכה נכלל גם שלא לשים בושם או דאודורנט, גם אם מטרתו להעביר הלכלוך בלבד והוא נטול ריח, כיון שכאמור, גם סיכה שלא לתענוג אסורה³³⁷, ולכן יש ליתנו על הגוף מערב יום-הכיפורים.

קטנים

טז. קטן מגיל שהגיע לחינוך במצות עינוי (דהיינו מגיל 10³³⁸-9) - יש לחנכו באיסור רחיצה וסיכה. ואפילו קטנים שלא הגיעו לחינוך אין לגדולים לרחוץ אותם, אלא אם כן התלכלכו, שאז אפשר לרוחצם (במים קרים³³⁹) על מנת לנקותם. אך אם הקטן רוחץ את עצמו - אין צורך למחות בו³⁴⁰.

נד. נעילת הסנדל

- א. אסור לנעול נעלי עור ביום-הכיפורים, ואפילו אם רק מחופים בעור, או שרק הסוליה מעור אסור³⁴¹.
- ב. נועלים נעלי בד, גומי וכל סנדל שאינו של עור³⁴².
- ג. מותר לצאת לרשות-הרבים בנעלי-בית שאינם של עור אף אם אינם סגורות מאחוריי או שאינם סגורות בהידוק, וזאת באם יושבים בטוב ואינם נשמטים מרגלי³⁴³.
- ד. קטן מגיל שהגיע לחינוך (ולענין זה הוא מגיל קטן מאוד³⁴⁴) - יש לחנכו באיסור נעילת הסנדל, ואם לבש נעליים אלו מעצמו - יש למחות בו. וגם קטן שלא הגיע לחינוך, אין מלבישים אותו בנעליים שיש בהם עור, וכן אין מניחים אותן לפניו כדי שילבשם בעצמו. אבל אם הקטן שלא הגיע לחינוך נעל נעליים אלו מעצמו - אין צורך למחות בו³⁴⁵.

כה. בין איש לאשתו

- ה. בעל ואשתו נוהגים בכל מהלך יום-הכיפורים בכל דיני ההרחקות³⁴⁶.
- ו. אמנם, מותר לבעל ואשתו להיות קוואטער ביום-הכיפורים³⁴⁷.

בברכת התימה וגמר התימה טובה לשנה טובה ומתוקה!

לא כתב שם כלל עד היכן יטול ידיו, ובסעיפים שקודם לכן לא מצינו שהתיר ליטול יותר מסוף קשרי אצבעותיו.
 325. ראה לעיל פרק כב ס"ה.
 326. ויכול ליטול שלש פעמים, כמנהגו בכל השנה - ראה מטה אפרים ס" תריג סק"ה ובאלף למטה שם סק"ו.
 327. "שמצוה להתפלל בידיים טהורות ברחיצה, שנאמר [עמוס ד, יב] 'הכון לקראת אלוך ישראלי' - שו"ע אדה"ז שם ס"ד-ה.
 328. שו"ע אדה"ז שם ס"ב. וראה בהרחבה אגרות קודש ח"ג ע' קמו.
 יצוין, שלפי מנהגנו בכל יום שנטולים ידיים בבוקר בשנית לפני ברכות-השחר ועליה מברכים ברכת "על נטילת ידיים" - פשוט שמוגדרת בנטילה של חובה (אחרת לא היו מברכים עליה), ואין צורך להתפנות או לגעת במקומות המכוסים וכי"ב לפני כדי להתחייב בנטילה.
 329. שו"ע אדה"ז שם.
 330. שם ס"ג.
 331. שם ס"ט-כ.
 332. שם ס"ו.
 333. שכן כל ההיתר הוא על מנת שתתנאה בעיניו.
 334. שם ס"ח.
 335. שם ס"א.
 336. שם ס" תריד ס"א.
 337. פסקי תשובות ס" תריד סק"א ובהערות שם.

338. שו"ע אדה"ז ס" תרטו ס"ה.
 339. ראה שם ס"א. אמנם, אם לצורך התינוק יש להשתמש דוקא במים חמים (כגון ביום קר וכיו"ב) מותר להשתמש עם מים שהוחמו מערב יום הכיפורים.
 340. ראה בהרחבה שם ס"א-ז.
 341. שו"ע אדה"ז ס" תריד ס"ב. כף החיים ס" תרי"ד סק"ו.
 342. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצו, ממאמרי אדה"ז הקצרים ע' שלו (לענין יום-הכיפורים), וספר המנהגים ע' 46 (לענין תשעה באב).
 343. ראה שו"ע אדה"ז ס" שא ס"ב. קצות השולחן ס" קטו ס"ג ובבדי השולחן שם. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה (בריון).
 344. ראה נטעי גבריאל שם ס"ו לפי שו"ע אדה"ז ס" תרטו ס"ב ("אסור לגדול לנעול את הסנדל לקטן, לפי שאין זה עינוי להקטן, שאינו חושש כ"כ אם לא ינעול"). שאין לזה שיעור, וכבר מגיל שנה ושנתיים יש לחנכם לזה, ואכן השיעורים לגיל חינוך המזכירים בסיומן זה בשו"ע אדה"ז הם רק לגבי שאר העינויים ולא לגבי נעילת הסנדל. אמנם צ"ע לומר שאין בזה שיעור כלל ולמעשה אין מצב של "לא הגיע לחינוך" באיסור זה, שכן אדה"ז דן באם יש למחות בידי הקטן הנועל מעצמו, שכל דיון זה שייך רק בגיל שלא הגיע לחינוך, אלא ודאי שגיל חינוך כאן הוא אמנם גיל צעיר יותר, שלש או ארבע שנים, שהגיע לכלל הבנה בזה, ומתחת לגיל זה דינו כמי שלא הגיע לחינוך. ודו"ק.
 345. ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז ס" תרטו ס"ב-ד. מטה אפרים ס" תרטו סק"ו.
 346. שו"ע אדה"ז ס" תרטו ס"א.
 347. ראה ממלכת כהנים שער ב' ס" מה.

חדש במערכת המיגון:

יטיוב חב"ד - אתר ואפליקציה sinun770.org

אתר ואפליקציה ובהם כל הסרטונים המאושרים בזמן אמת, לפי סינונים (חדשים, כפולריים, עונתיים) ולפי קטגוריות (שיעורים והתועדויות לפי רבנים, מוזיקה חסידית לפי אמנים), סרטונים מאושרים לנשים (בית, מתכונים ועוד) ולילדים.

אנדרואיד, אייפון, מחשבי PC ו-MAC

כל המלפורמות: מערכת הסינון פועלת על: מכשירי אנדרואיד, iOS (חברת אפל), מחשבי וינדוס, מחשבי MAC.

השליטה בידיכם

אפשרות שליטה עצמאית על ניווט בין מסלולי ביה"ד. קבלו שם משתמש וסיסמא והחליטו בעצמכם באיזה מסלול יגלוש הסמרטפון או המחשב, ואפילו תוכלו לחסום אותו לגמרי לגלישה.

אפשרות לקביעה (עצמאית) של מערכת שעות הגלישה במכשיר, שתגביל את ילדיכם לשעות מסוימות. ניתן לחסום (למשל) את הגלישה (גם המסוננת) בשעות הלילה. מערכת הניהול היא על בסיס שבועי.

קביעת מכסת שימוש לפי שעון יומי/שבועי. שעתיים וואטסאפ ביום או שעה למשחק המרוצים - ההחלטה בידיכם.

מדבקה על המכשיר

מדבקה (תמונה) ייחודית בהדפסת משי למנויי מערכת ההגנה שע"י ועד רבני חב"ד. לפרטים צרו קשר.

עכשיו, כאשר כל המשפחה בבית, ורבים עושים שימוש מוגבר בסמרטפון ובמחשב

חשוב עוד יותר להתמגן

הירשמו באתר

sinun.org

הכניסו את קוד הקופון

sinun5782

הורידו את יישומון ההגנה, ומרגע זה המכשיר שלכם מוגן.

7 ימי התנסות ראשוניים ללא חיוב כלל! אם בתוך ימי ההתנסות תחליטו שלא להמשיך במיגון, תוכלו לבטל את הרישום בלי לשלם דבר.

זו ההזדמנות שלכם להצטרף למיגון ולהגן עליכם ועל משפחתכם

גמר הסימה טובה

התמגנו עכשיו בפתח השנה החדשה

מענה טלפוני (וגם בוואטסאפ) : 072-265-7500

בימים א-ה בין השעות 10:00-13:00, 18:00-19:00

תמיכה במייל: moked@sinun.org

ענישה לדבר

ללמוד הלכות טהרה אצל המומחה העולמי

מסלול א' << קורס פסיקה הלכה למעשה

שיעורי פסיקה למעשה מפי הגה"ח יקותיאל פוקש שליט"א בעל מחבר ספר "טהרה כהלכה",

בהמשך הקורס יעשו "שימוש" בפסיקה בטהרה אצל רבני חב"ד

מסלול ב' << הכנה למבחן ברבנות הראשית

חוברת מיוחדת המסמת את החומר בהתאם לפסקי אדה"ז הלכה למעשה. בליווי מצגות מושקעות הקורס יימסר על ידי הרה"ח מנחם והבה שליט"א, ראש כולל "תורה שלמה" ירושלים.

גם לך יהיה את הביטחון הנדרש לפסוק בטהרה!

www.havineini.co.il

1-700-55-770-1

חברות סיכום ומצגות מיוחדות | שיעורים מתומצתים והכנה מלאה למבחני הרבנות | קבוצה מגובשת עם מעקב צמוד מול התלמיד | מאות בוגרים צלחו את המבחנים בישיבת 'הבינני'

תעודת סמיכה של הרבנות מקנה זכויות בתוספת שכר משמעותית ומקדמת לתקצוב רב קהילה הקורס מוכר לגמול השתלמות